

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Історичний факультет
Кафедра історії стародавнього світу та середніх віків

До захисту допущено

кафедрою історії стародавнього світу та середніх віків протокол №__ від

В.о. завідувача кафедри _____ Сергій ЛИТОВЧЕНКО

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Правляча еліта Волощини та Молдавії в системі династичної політики в
Східній Європі XV–XVI століття.

Спеціальність (спеціалізація) 032 «історія та археологія»

Освітня програма «історія та археологія»

Здобувач _____ Владислав Куницький

Науковий керівник _____ Сергій Кушнар'єв

Харків - 2026

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є комплексний розгляд політичних, соціокультурних та династичних механізмів, що визначали формування й функціонування правлячих еліт Волощини та Молдавії у XV-XVI століттях, із особливим акцентом на використанні династичних шлюбів як інструменту зовнішньої політики у східноєвропейському геополітичному просторі.

Об'єктом дослідження є політична еліта та міждинастичні відносини в Східній Європі в період XV-XVI століть.

Предметом дослідження є династичні шлюби правителів Волощини та Молдавії як інструмент формування політичних союзів, зміцнення владних позицій та впливу на міжнародні відносини у Східній Європі XV-XVI століть.

Методи проведення дослідження: принципи історизму, об'єктивності та системності; проблемно-хронологічний метод, метод системного аналізу, порівняльно-історичний, методи синтезу та аналізу, кількісний метод.

Наукова новизна полягає у всебічному висвітленні правлячої еліти Волощини та Молдавії у контексті династичної політики Східної Європи XV-XVI століття. Вперше комплексно простежено, яким чином династичні шлюби правителів двох князівств використовувалися як стратегічний інструмент зміцнення влади, легітимації династій та формування міжнародних альянсів.

Загальні висновки: династичні шлюби виконували три основні функції: правової легітимації, ресурсного забезпечення та стратегічного маневрування. Вміле використання династичних важелів дозволяло невеликим князівствам зберігати свою державність упродовж століть та відігравати важливу роль у регіональній політики. Шлюбна дипломатія стала чинником, що забезпечив їхнє виживання та розвиток у складних умовах пізнього середньовіччя та раннього модерну.

Ключові слова: правляча еліта, Волощина, Молдавія, династична політика, династичні шлюби, міжнародні відносини, Східна Європа.

ABSTRACT

The aim of the study is a comprehensive consideration of the political, sociocultural, and dynastic mechanisms that determined the formation and functioning of the ruling elites of Wallachia and Moldavia in the 15th-16th centuries, with a special emphasis on the use of dynastic marriages as an instrument of foreign policy in the Eastern European geopolitical space.

The object of the study is the political elite and inter-dynastic relations in Eastern Europe in the period of the 15th-16th centuries.

The subject of the study is the dynastic marriages of the rulers of Wallachia and Moldavia as an instrument for forming political alliances, strengthening power positions, and influencing international relations in Eastern Europe in the 15th-16th centuries.

Research methods: principles of historicism, objectivity, and systematicity; problem-chronological method, method of system analysis, comparative-historical, methods of synthesis and analysis, quantitative method.

The scientific novelty lies in the comprehensive coverage of the ruling elite of Wallachia and Moldavia in the context of the dynastic policy of Eastern Europe in the 15th-16th centuries. For the first time, it has been comprehensively traced how the dynastic marriages of the rulers of the two principalities were used as a strategic tool for strengthening power, legitimizing dynasties, and forming international alliances.

General conclusions: dynastic marriages performed three main functions: legal legitimation, resource provision, and strategic maneuvering. The skillful use of dynastic levers allowed small principalities to preserve their statehood over the centuries and play an important role in regional politics. Marriage diplomacy became a factor that ensured their survival and development in the difficult conditions of the Late Middle Ages and Early Modern period.

Keywords: ruling elite, Wallachia, Moldavia, dynastic policy, dynastic marriages, international relations, Eastern Europe.

ЗМІСТ

Вступ.....	5-14
Розділ 1. Політичний та соціокультурний контекст Волощини та Молдавії (XV-XVI ст.)	15-26
Розділ 2. Шлюби як інструмент дипломатії в Східній Європі.....	27-41
Розділ 3. Династичні шлюби правителів Волощини.....	42-54
Розділ 4. Династичні шлюби правителів Молдавії.....	55-67
Висновки.....	68-71
Список джерел та літератури.....	72-79

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Дослідження правлячих еліт Волощини та Молдавії у контексті династичної політики XV-XVI століть є, безперечно, актуальним як у науковому, так і в суспільно-політичному вимірах. Передусім, саме у цей період східноєвропейський простір переживав глибокі трансформації, пов'язані зі зміною балансів сил між Угорським королівством, Польсько-Литовською державою, Османською імперією та трансильванськими володіннями.

Дослідження механізмів функціонування та легітимації влади в середньовічних та ранньомодерних державах, безсумнівно, залишається одним із пріоритетних напрямів сучасної історичної науки.

У цьому контексті, політичний простір Східної Європи XV-XVI століть, який характеризувався динамічною взаємодією великих імперій (Османської, Габсбургської), королівств (Угорського, Польського) та автономних князівств, постає як винятково плідне поле для наукового аналізу. Саме тому, актуальність дослідження правлячих еліт Волощини та Молдавії у системі династичної політики зумовлена низкою чинників, як наукового, так і суспільно-політичного характеру.

По-перше, з наукової точки зору, вивчення династичних стратегій волоських та молдавських господарів дозволяє глибше зрозуміти не лише внутрішньополітичні процеси в цих державах, але й, власне, механізми інтеграції регіону в ширшу європейську та близькосхідну політичну систему. Династичні шлюби, будучи ключовим інструментом зовнішньої політики, виступали чинником як стабілізації, так і дестабілізації міжнародних відносин. Отже, аналіз шлюбних альянсів дає змогу реконструювати складну мережу політичних союзів, конфліктів та залежностей, виходячи за рамки традиційного опису військових кампаній та дипломатичних угод.

По-друге, незважаючи на значну увагу, яку історики приділяли Волощині та Молдавії зазначеного періоду, питання саме системного вивчення їхніх правлячих династій через призму шлюбної політики залишається недостатньо дослідженим. Існуючі праці часто розглядають окремі постаті чи конкретні шлюбні союзи, тоді як комплексний порівняльний аналіз, спрямований на виявлення спільних та відмінних рис династичних стратегій двох князівств, практично відсутній.

З іншого боку, суспільно-політична актуальність теми зумовлена її безпосереднім зв'язком з проблемами ідентичності, державності та суверенітету в регіоні Східної Європи. Розуміння історичних коренів політичних еліт, їхніх міжнародних зв'язків та стратегій виживання в умовах зовнішнього тиску має значний резонанс у контексті сучасних геополітичних процесів. Крім того, дослідження династичних зв'язків Волощини та Молдавії з сусідами, зокрема з Україною (Київська, Галицька землі, Велике князівство Литовське), Польщею та Угорщиною, сприяє кращому усвідомленню спільності історичних доль народів Центрально-Східної Європи.

Загалом, комплексне дослідження династичної політики правлячих еліт Волощини та Молдавії є не лише актуальним науковим завданням, що розширює межі історичного знання, але й важливим для формування об'єктивного уявлення про складні історичні процеси, що сформували сучасну політичну карту Європи.

Об'єктом дослідження - політична еліта та міждинастичні відносини в Східній Європі в період XV-XVI століть.

Предметом дослідження - династичні шлюби правителів Волощини та Молдавії як інструмент формування політичних союзів, зміцнення владних позицій та впливу на міжнародні відносини у Східній Європі XV-XVI століть.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з початку XV до кінця XVI століття, що дозволяє прослідкувати еволюцію династичної політики правлячих еліт Волощини та Молдавії в її становленні та розквіті.¹

Нижня межа (початок XV ст.) обумовлена самим процесом утворення незалежних Волоського та Молдавського князівств і формуванням їхніх правлячих династій (Басарабів та Мушатинів відповідно). Саме з цього періоду починають прослідковуватися перші шлюбні союзи, спрямовані на легітимацію нової влади та закріплення кордонів.

Верхня межа (кінець XVI ст.) позначає завершення певного етапу в історії обох князівств, пов'язаного з посиленням османського впливу та, як наслідок, трансформацією їхнього статусу. Після цього періоду династична політика господарів значною мірою втрачає свою автономію, будучи інтегрованою в механізми Османської імперії, а шлюби правителів вже не грають тієї самостійної стратегічної ролі в зовнішній політиці.

Територіальні межі дослідження охоплюють Волощину та Молдавію як окремі політичні утворення Східної Європи XV-XVI століть, що функціонували в умовах складної системи регіональних взаємин. У центрі уваги перебувають території, які історично становили ядро цих князівств: для Волощини - землі на північ від Нижнього Дунаю та південні Карпати; для Молдавії - простір між Карпатами, Дністром і Прутом із традиційним виходом до Чорного моря.

Водночас, дослідження враховує вплив сусідніх держав та політичних центрів - насамперед Османської імперії, Угорського королівства, Польсько-Литовської держави та Трансильванії, - оскільки саме їхня взаємодія з волоськими та молдавськими правителями визначала контекст реалізації династичної політики.

Метою дослідження є комплексний розгляд політичних, соціокультурних та династичних механізмів, що визначали формування й функціонування правлячих еліт Волощини та Молдавії у XV-XVI століттях, із особливим

¹ Активна фаза їх утворення припадає на середину XIV - початок XV століття.

акцентом на використанні династичних шлюбів як інструменту зовнішньої політики у східноєвропейському геополітичному просторі.

Згідно із поставленою метою сформульовано наступні **завдання**:

- проаналізувати політичний, соціальний та культурний контекст Волощини та Молдавії XV–XVI ст., визначивши ключові чинники, що впливали на становище правлячої еліти та її взаємодію з сусідніми державами;
- розкрити роль шлюбної дипломатії в системі міжнародних відносин Східної Європи, виявивши основні функції, політичні мотиви та форми використання династичних союзів у регіоні;
- дослідити династичні шлюби правителів Волощини, з'ясувавши їхній політичний зміст, зовнішньополітичні орієнтації, а також вплив на внутрішню стабільність та міжнародний статус держави;
- проаналізувати династичні шлюби правителів Молдавії, простеживши їхню роль у формуванні дипломатичних альянсів, забезпеченні легітимності влади та балансуванні між зовнішніми центрами сили;
- виявити спільні та відмінні риси династичної політики двох князівств, визначивши місце Волощини та Молдавії в загальноєвропейській системі династичних взаємин XV–XVI століть.

Джерельна база дослідження. Комплекс джерел з досліджуваної проблематики представлений:

1. Законодавчі акти. Важливий комплекс матеріалів становлять дипломатичні інструкції, які створювалися у двірських канцеляріях Волощини та Молдавії, а також міждержавні угоди. Незважаючи на стислу форму, вони чітко окреслювали позицію господаря. Їх значення полягає в тому, що саме ці документи дозволяють відтворити реальні політичні цілі та династичні наміри правителів. Також важливим доповненням є

вітчизняні публікації українських та східноєвропейських грамот, у яких розкривається правове підґрунтя міждержавних відносин.¹²³⁴⁵

2. Літописи. До них відносимо румунські та молдавські літописи XV-XVI ст. У цих пам'ятках подаються важливі відомості про шлюбні союзи правителів, їх мотиви та політичні наслідки. Також містяться відомості про родинні зв'язки господарів, описуються причини шлюбних угод, їхня роль у внутрішній боротьбі за владу та зовнішній політиці князівств. Хроніки також фіксують реакцію суспільства та боярської еліти на династичні альянси. Важливим доповненням є вітчизняні літописи, які містять зовнішній погляд на династичні зв'язки молдавських і волоських правителів.⁶⁷⁸⁹¹⁰¹¹
3. Листування. Також значну групу становлять листи, що стосуються династичної політики господарів, які зібрані в європейських та регіональних архівах. Ці документи вирізняються надзвичайною різноманітністю за змістом і дозволяють простежити щоденну дипломатичну практику правителів.¹²¹³¹⁴¹⁵

Таким чином, джерельна база є ґрунтовною, що дозволяє простежити династичні зв'язки правителів Волощини й Молдавії у широкому політичному контексті та відтворити механізми функціонування їхньої шлюбної дипломатії в

¹ Giurescu C. Capitulațiile Moldovei Cu Poarta Otomana. București: Socec, 1908. 248 p.

² Rezachevici C. Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. a. 1324–1881. București: Editura Enciclopedică, 2001. 864 p.

³ Грамоти XIV ст. Грамота № 42. 1974. Київ. С.82

⁴ Грамоти XIV ст. Грамота № 62. 1974. Київ. С.120

⁵ Грамоти XIV ст. Грамота № 66. 1974. Київ. С.126

⁶ Ureche G. Letopisețul Țării Moldovei / ediție îngrijită de P. P. Panaitescu. București: Editura Minerva, 1987. 284 p.

⁷ Bogdan I. Cronicele slavo-române din sec. XV–XVI. București: Editura Academiei Române, 1959. 284 p.

⁸ Kogălniceanu M. Cronicele româniei seu letopisețele moldaviei și walachiei. Vol. 1–2. București, 1872. 824 p.

⁹ Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (1290–1690). București, 1901. 376 p.

¹⁰ Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. Київ: Т-во «Знання» України, 1992. 192 с.

¹¹ Літопис Самовидця / вид. підгот. Я. І. Дзира. Київ: Наукова думка, 1971. 208 с.

¹² Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească. Vol. I (1247–1500). București: Editura Academiei Române, 1966. 452 p.

¹³ Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească. Vol. II (1501–1525). București: Editura Academiei Române, 1972. 488 p.

¹⁴ Hurmuzachi E. Documente privitoare la istoria românilor. Vol. 15: Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene (Bistrița, Brașov, Sibiu). Partea I (1358–1600). București: Socec, 1911. 864 p.

¹⁵ Iorga N. Acte și fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului. Vol. 3. București: Socec, 1897. 328 p.

Східній Європі XV-XVI ст. Критичне використання різнотипних джерел забезпечує можливість комплексної реконструкції династичної політики як інструменту зовнішньополітичної стратегії волоських та молдавських правителів.

Історіографічна база дослідження представлена значними напрацюваннями та умовно може бути поділена на декілька тематично-хронологічних груп.

- Історіографія імперського періоду (роботи до 1917 року). Представлені змістовні роботи, що заклали основу для вивчення регіону. Головна увага в цих роботах приділялася особистостям правителів та історії правлячої династії. Системні механізми дипломатії в цей період не розглядалися.¹²
- Радянська (1918-1991 рр.). Представлена роботами Н. Мохової та Д. Драгнєва. Ці роботи містять аналіз окремих аспектів династичної політики. Значний внесок також привнесли колективні видання з історії Молдови, Румунії та Угорщини. У цей період дослідники розглядали східноєвропейську історію систематизовано. Незважаючи на наявність ідеологічних догм, де, наприклад, багато уваги зверталось до феодальних відносин та класової боротьби, династична політика починає розглядатися як інструмент централізації держави та захисту від зовнішніх та внутрішніх чинників.³⁴⁵⁶⁷⁸
- Українська історіографія (1991 р. - по тч.). Представлені роботи Л. Войтовича забезпечують надійний хронологічний каркас для аналізу родинних зв'язків правлячих династій. В інших роботах та в цілому в сучасному періоді помітно відхід від ідеологічних штампів. Династична

¹ Кантемир Д. Описание Молдавии. Chişinău: Litera, 2011. 384 с.

² Голубинский Е. Краткий очерк истории православных Церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валахской. Москва, 1871. 324с.

³ Мохов Н. Молдавия эпохи феодализма. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964. 492 с.

⁴ Мохов Н. Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства. Кишинев: Штиинца, 1959. 318 с.

⁵ Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1987. 264 с.

⁶ История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Штиинца, 1984. 568 с.

⁷ Краткая история Румынии / отв. ред. В. Н. Виноградов. Москва: Наука, 1987. 448 с.

⁸ История Венгрии. Т. 1. Москва: Наука, 1971. 644 с.

політика почала розглядатися як важлива та самостійна система, що формувала міжнародні відносини.¹²³⁴⁵

- Зарубіжна історіографія. Представлено роботи молдавських, румунських та західноєвропейських дослідників. Сучасна румунська та молдавська історіографія приділяє значну увагу процесу державо- та націєтворенню, розглядаючи династії та династичну політику як важливу частину цього процесу. Деякі молдавські роботи, як наприклад робота В. Статі, є яскравим прикладом молдовенізму, де через призму історії висвітлюється окремішність молдавської нації. Також велика увага приділяється історії двосторонніх відносин (наприклад, з Османською імперією або Московією/Росією). Західноєвропейська історіографія допомагає проаналізувати різницю та вписати Молдавію та Волощину в систему європейських міжнародних відносин. У питаннях місцевої історії вона бере більш зважений підхід, відходячи від національних наративів двох незалежних країн.⁶⁷⁸⁹¹⁰

Таким чином, історіографічна база є ґрунтовною, представлена широким спектром дослідницьких завдань, проте окремі аспекти досліджуваної проблематики не отримали висвітлення і вимагають ретельних наукових студій. Критичне використання різних типів джерел забезпечує можливість комплексної реконструкції механізмів династичної політики в регіоні.

¹ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 649 с.

² Смолій В. А., Степанков В. С. Дипломатична боротьба за збереження Української держави. Перетворення України на об'єкт міжнародних відносин (1657 – XVIII ст.). *Нариси з історії дипломатії України*. Київ, 2001. С. 163–207.

³ Михайловський В. Васальні стосунки князів Коріатовичів із Казимиром III та Людовиком Угорським. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 184 с.

⁴ Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у XV–XVI ст. Всесвітня історія. *Актуальні проблеми сучасної науки та історичної науки*. 2025. № 1(39). С. 47–53.

⁵ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи: склад, суспільна і політична роль. Львів, 2000. С. 415.

⁶ Стати В. История Молдовы. Chişinău: Civitas, 2003. 424 с.

⁷ Болован И., Поп И.-А. История Румынии. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 2005. 672 с.

⁸ Чобану М. Стефан Великий и Иван Васильевич: Отношения между Молдавским княжеством и Московским государством в 1475–1482 гг. Chişinău: Pontos, 2018. 224 с.

⁹ Geevers L. The Spanish Habsburgs and Dynastic Rule, 1500–1700. London: Taylor & Francis, 2023. 312 p.

¹⁰ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 1–16.

Методи та методологія.

Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, об'єктивності та системності, що забезпечили комплексний аналіз династичної політики правлячих еліт Волощини та Молдавії у XV-XVI століттях. Зокрема, принцип історизму дозволив простежити еволюцію шлюбних стратегій волоських і молдавських господарів у конкретно-історичних умовах Східної Європи пізнього Середньовіччя, врахувати специфіку політичного та соціокультурного розвитку обох князівств.

Методологічну основу роботи доповнює використання інструментарію класичної та сучасної теорії еліт. Таким чином, династичну політику можна розглядати як спосіб відтворення та легітимації правлячої верхівки в князівствах. Застосування теорії еліт також допомагає пояснити дуалізм політичної системи. Завдяки цій теорії ми можемо перейти від звичайного опису генеалогічних зв'язків до аналізу політичної раціональності. Тобто, таким чином династичний шлюб стає раціональним вибором еліти, спрямованим на збереження суверенітету, зміцнення владних позицій в умовах постійного тиску ззовні та забезпечення спадковості влади.¹²³

Принцип об'єктивності сприяв критичному аналізу наявної джерельної бази та наукових здобутків попередніх дослідників, що дозволило сформулювати збалансовану оцінку ефективності династичних шлюбів як інструменту зовнішньої політики Волощини та Молдавії.

Принцип системності дав змогу розглядати династичну політику двох князівств як складну систему взаємопов'язаних елементів, що функціонувала в контексті регіональних міжнародних відносин за участю таких ключових

¹ Пахарев А. Еліт теорія // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 240 с.

² Моска Г. Правящий класс / пер. с итал. Москва: Социс, 1994. 414 с.

³ Блок М. Феодалізм суспільство / пер. з фр. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2001. 528 с.

гравців, як Османська імперія, Угорське королівство, Польсько-Литовська держава та інші.

Щодо методів, використаних у процесі дослідження, то основним є проблемно-хронологічний, який дав можливість проаналізувати розвиток династичної політики волоських та молдавських правителів у чіткій часовій послідовності, виявляючи основні етапи та тенденції її еволюції.

Метод системного аналізу дозволив розглянути династичні шлюби як складний багаторівневий феномен, що включав політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти, а також простежити взаємозв'язок між династичною політикою та процесами державотворення в обох князівствах.

Порівняльно-історичний метод дав змогу виявити спільні та відмінні риси в династичних стратегіях Волощини та Молдавії, з'ясувати специфіку їхніх шлюбних альянсів із різними державними утвореннями регіону.

Методи синтезу та аналізу використовувалися для комплексного дослідження окремих напрямів династичної політики, зокрема аналізу окремих шлюбних союзів та синтезу загальних тенденцій розвитку династичних стратегій.

Кількісний метод застосовувався для статистичного аналізу шлюбних союзів за географічною спрямованістю, соціальним статусом шлюбних партнерів, хронологією укладення шлюбів, що дозволило виявити об'єктивні тенденції династичної політики.

Використання комплексного методологічного підходу, що поєднує принципи історизму, об'єктивності та системності, разом із застосуванням різноманітних історичних методів, дозволяє всебічно дослідити поставлені завдання та досягти мети дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає у всебічному висвітленні правлячої еліти Волощини та Молдавії у контексті династичної політики Східної Європи XV-XVI століття. В роботі:

- уперше комплексно простежено, яким чином династичні шлюби правителів двох князівств використовувалися як стратегічний інструмент зміцнення влади, легітимізації династій та формування міжнародних альянсів.
- виділено специфічні механізми взаємодії Волощини та Молдавії з сусідніми державами (Османська імперія, Польське королівство, Угорщина, Трансильванія) через шлюбну дипломатику, що раніше не отримували систематичного висвітлення у науковій літературі.
- уперше проведено порівняльний аналіз шлюбної політики двох князівств, що дозволяє виявити спільні риси та відмінності у формуванні правлячої еліти, а також оцінити її роль у внутрішньополітичній стабільності та міжнародному позиціонуванні Волощини та Молдавії.

Структура. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1

Політичний та соціокультурний контекст Волощини та Молдавії (XV-XVI ст.)

Політичний розвиток Волощини та Молдавії у XV-XVI століттях варто розглядати як результат тривалої еволюції, що своїми коренями сягає періоду формування волоських спільнот на теренах колишньої римської провінції Дакія.

Виникнення Волоського та Молдовського князівств у XIV столітті було зумовлено низкою як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Їхній державотворчий процес, як слушно відзначають історики, значною мірою був пов'язаний з міграцією та політичною активністю семигородсько-угорських бояр волоського походження, які прагнули нових земель і ширших політичних можливостей.¹²

Передусім, сприятлива геополітична ситуація значною мірою прискорила ці процеси. Після припинення існування Галицького королівства у 1349 році та ослаблення Золотої Орди утворився своєрідний «політичний вакуум» у регіоні між Дністром, Прутом та Дунаєм. Території, через які пролягали важливі торговельні шляхи, фактично залишилися без стабільної зовнішньої влади. З іншого боку, у 1371-1396 роках Османська імперія завоювала Болгарію, але простір між Карпатами й Дунаєм ще певний час не мав чіткої політичної підлеглості. Це створило унікальні умови, за яких місцеві еліти змогли сформувати власні державні структури.³⁴⁵⁶

Молдавські князі походили з регіону Семигород, зокрема з Мармарощини. Назва їхнього новоствореного князівства була запозичена від річки Молдова, на

¹ Brătianu G. I. *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*. București: Editura Academiei Române, 1980. 268 p.

² Georgescu V. *The Romanians: A History*. Columbus: Ohio State University Press, 1991. 356 p.

³ Бутич І. До історії українсько-трансільванських взаємин (1648- 1656). *Архіви України*, № 3, 1999. С. 62

⁴ Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центральній-Східній Європі в середині XVII ст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. 2009. Вип. 2. С. 222-237.

⁵ *История Венгрии*. Т. 1. Москва: Наука, 1971. 644 с.

⁶ Войтович Л. *Князівські династії Східної Європи...* Львів, 2000. С. 315

берегах якої розташовувалася їхня друга резиденція - місто Байя. Початковим адміністративним центром був Серет, проте вже в 1391 році центром влади стало місто Сучава, яке згодом у XVI столітті (1565 р.) було замінене на місто Ясси, що стало головним політичним і адміністративним осередком Молдавії.¹²³

Паралельно формувалася політична структура Волощини, яка у XIV столітті складалася з кількох волоських князівств. Князі Волощини, як і молдавські, мали маргінальне походження та змушені були балансувати між великими сусідніми державами - Угорщиною, Польщею та Османською імперією. Основними центрами політичної та адміністративної влади у Волощині були міста Тирговіште та Куртя-де-Арджеш, де князі розміщували свої резиденції. Волощина, як і Молдавія, виконувала роль транзитної території для міжнародної торгівлі: через її порти на Дунаї (зокрема Джурджу та Браїлу) провадилися товари із Центральної Європи та Сходу.⁴⁵⁶

Як слушно наголошував М. Котляр, формування Волощини та Молдавії відбулося на тлі розпаду традиційної регіональної системи, що існувала за доби Київської Русі та Галицько-Волинської держави. У новій політичній конфігурації рівновага сил зміщувалася між Угорським королівством, Польською Короною, залишками ординської влади та дедалі потужнішою Османською імперією. Саме тому обидва князівства постали як прикордонні утворення, чий характер влади та політичні інституції значною мірою залежали від зовнішніх впливів.⁷

Загалом, поступове утвердження інституту господаря як верховної влади супроводжувалося постійною конкуренцією з боку місцевої боярської

¹ Кантемир Д. Описание Молдавии. Chişinău: Litera, 2011. 384 с.

² Стати В. История Молдовы. Chişinău: Civitas, 2003. 424 с.

³ Заборовский Л. В. Борьба русской и польской дипломатии и позиция Османской империи в 1653–1654 гг. Освободительные движения на Балканах / под ред. Б. Флори. Москва: Наука, 1978. С. 46–87.

⁴ Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Вип. 2, 2009. С. 222-224

⁵ Краткая история Румынии / отв. ред. В. Н. Виноградов. Москва: Наука, 1987. 448 с.

⁶ Болован И., Поп И.-А. История Румынии. Bucuresti, 2005. С. 412.

⁷ Історія України в особах: IX–XVII ст. / М. Котляр [та ін.]. Київ: Україна, 2003. С. 201.

аристократії. В. Смолій слушно зазначав, що подібний дуалізм - протистояння князівської централізації й традиційних боярських прав - був притаманний більшості східноєвропейських держав того часу. Проте у Волощині та Молдавії ця боротьба мала особливо гострий характер через слабку адміністративну вертикаль і високу роль персонального авторитету правителя. Саме тому у той час стабільність внутрішньої влади часто залежала від тривалості панування певної династії, її легітимності та зовнішньої підтримки.¹

Своєрідною кульмінацією внутрішньої централізації стала діяльність Штефана Великого, який не лише зміцнив господарську владу, але й створив ефективну модель взаємодії з боярством, балансуючи між репресіями і привілеями. Саме за нього Молдавія постала як суб'єкт європейської політики, налагодивши дипломатичні контакти з Краковом, Прагою, Римом та Блискою Портою. Волощина, у свою чергу, виробила власну модель політичного маневрування, що проявилася у правліннях Мірчі Старшого та Владислава II, а пізніше - Влада III Цепеша, який також прагнув поєднати централізацію влади з анти османською політикою.²

В цілому, особливий вплив на політичну еволюцію обох князівств мав чинник Османської імперії. Вже у XV ст., після завоювання болгарських земель і встановлення контролю над Нижнім Дунаєм, Порта перетворила Волощину й Молдавію на буферну зону. Проте, як слушно зазначалося в історіографії, османський васалітет мав специфічний характер: він практично не обмежував внутрішню автономію князівств, але жорстко регламентував їхню зовнішню політику. Господар продовжував здійснювати управління, опираючись на традиційні інституції - боярську раду, місцеві судові органи, монастирські маєтки - хоча з XVI ст. його призначення дедалі частіше санкціонувалося Портою.³

¹ Смолій В. А., Степанков В. С. Дипломатична боротьба за збереження Української держави... Київ, 2001. С. 180.

² Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. Т. 3: (1651-1654 рр.) / Упорядн. о. Ю. Мицик. Київ, 2014. С.49-51

³ Драгнев Д. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества. Кишинев, 1987. С. 88.

Зовнішньополітичний контекст XIV-XVI ст. також суттєво визначав внутрішні процеси. За словами В. Липинського, розташування Волощини та Молдавії між Польщею, Угорщиною, Литвою та Османською імперією створювало унікальну модель політичного маневрування, що передбачала зміну васальної залежності залежно від геополітичної кон'юнктури. Цей чинник сприяв не лише збереженню автономії, а й формуванню специфічної культури дипломатії, де ключову роль відігравав інститут присяги та договірних відносин, який став ключовим механізмом регулювання як внутрішніх, так і зовнішніх відносин. У Волощині та Молдавії цей інститут набув особливої ваги через нестійкість державних структур, часту зміну господарів і вплив боярської аристократії, яка зберігала вагомі політичні, військові та судові повноваження.¹

Важливо підкреслити, що присяга у Середньовічній політичній культурі була не просто формальним актом, а сакральним підтвердженням вірності. Вона давалася перед Богом, на Євангелії, або хресті, що надавало їй сили морального закону. Порухення присяги розцінювалося як тяжке відступництво, що створювало підґрунтя для зміни правителя, або переходу підданих на інший бік. Саме тому присяга забезпечувала легітимацію влади господаря, визначаючи межі його повноважень та обов'язків щодо боярства й церкви.

Водночас, інститут договірних відносин передбачав письмове чи усне оформлення взаємних зобов'язань. Укладаючи хартії, грамоти чи міжнародні договори, правитель фіксував порядок взаємин із внутрішніми корпораціями (боярами, духовенством, міськими громадами) та зовнішніми державами. Зокрема, грамоти Штефана Великого до Польщі та Угорщини, акти васальної присяги волоських господарів угорським королям, султанам Османської імперії слугують зразками таких політичних домовленостей.

Інститут присяги та договірних відносин ставав універсальним інструментом стабілізації влади:

¹ Липинський В. Україна на переломі 1657-1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. С.142

по-перше, всередині країни урегульовував відносини між господарем і боярськими угрупованнями, визначаючи межі їхніх привілеїв;

по-друге, у зовнішній політиці дозволяв маневрувати між великими силами, зберігаючи, бодай частково, автономію й політичну суб'єктність князівств.¹

Загальновідомо, що політична система обох князівств, що характерно, формувалася на основі синтезу візантійських державних традицій та місцевих правових звичаїв. Погоджуємось з думкою українського історика Л. Войтовича, який зазначив у своїй фундаментальній праці «Князівські династії Східної Європи», що господар, безперечно, був центральною фігурою політичної системи, однак його влада, слід зазначити, значно обмежувалася боярською радою. Наприклад, у Молдавії за Штефана III Великого (1457-1504) склалася складна система взаємовідносин, де боярська рада фактично контролювала ключові питання зовнішньої політики та спадкування престолу, що, безсумнівно, свідчить про становлення ранніх форм обмеженої монархії в регіоні.²

Геополітичний ландшафт регіону формувався під впливом міжнародних подій. Зокрема, хрестові походи, зокрема Четвертий хрестовий похід 1204 року, сприяли розширенню знань західноєвропейських рицарів про Близький Схід. Після завоювання Константинополя хрестоносцями союзники останніх - венеціанці та генуезці розпочали проникнення на територію Криму та східного узбережжя Чорного моря, що в той час належало Золотій Орді, яка контролювала також Середню Азію, Іран і Китай.

Таким чином, цей процес сприяв прокладанню важливих міжнародних торговельних шляхів, які з'єднували Європу з землями Золотої Орди та далі. Серед них вирізнялися так звані «татарський торговельний шлях» та «молдавський торговельний шлях». Перший використовувався до кінця XIV

¹ Мицик Ю. Дипломатичне листування Османської імперії як джерело до історії Визвольної війни. Міжнародные отношения и 88 государственные структуры в Центральной, Восточной и ЮгоВосточной Европе в IV– XVIII вв. Запорожье, 1993. С. 42–47.

² Войтович Л. Князівські династії Східної Європи: склад, суспільна і політична роль. Львів, 2000. С. 415.

століття і проходив із Західної Європи через Краків, Львів і Кам'янець-Подільський, далі лівим берегом Дністра - до Тягині, а потім сушею - до Білгорода чи Кафи. Другий, «молдавський» шлях, який розквітнув у XV столітті, проходив через Львів і Сучаву та далі на Константинополь, замінивши татарський маршрут. Основними користувачами цих шляхів були спершу італійські купці з Генуї, які ще з 1266 року заснували свою факторію в Кафі (нині Феодосія). Згодом Молдавія і Волощина, стали важливими транзитними територіями для обміну товарами між Сходом і Заходом.¹

Існує думка, що транспортні маршрути через Галичину (зокрема через Львів) набули ключового значення після припинення діяльності галицько-волинської династії у 1340 році, коли польські та угорські королі, а також великий князь литовський почали змагатися за контроль над Галичиною, Молдовою та Волощиною. У другій половині XV століття ситуація у регіоні ускладнилася через появу Османської імперії: у 1453 році турки захопили Константинополь, а у 1475 році - Кримський ханат і порт Кафу, що поклало кінець генуезькій гегемонії на Чорному морі. Пізніше турки завоювали також волоські та молдавські порти на Дунаї, включивши їх у свою державну структуру як райю. У 1387 році князівство Молдавія визнало себе васалом Польщі, а з 1456 року почало сплачувати данину Османській імперії. Волощина, своєю чергою, з другої половини XV століття також опинилася під османським політичним впливом, що змусило місцевих князів сплачувати податки та дарувати данину султанові. Після поразки 1538 року Молдавія втратила відносну незалежність від Туреччини, а порт Тягиня (Бендери) став Османською райєю, тоді як Волощина залишалася стратегічним буфером між Османською імперією та Центральною Європою.

Важливим аспектом становлення правлячих еліт обох князівств, безсумнівно, був процес їх культурної та релігійної інтеграції. Як свідчать

¹ Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. Т. 4: (1655-1658 рр.) / Упорядн. о. Ю. Мицик. Київ, 2015. С.423-425

історичні джерела, прибулі з Мармарощини засновники молдавської державності прийняли віру та культурні традиції місцевого населення, що, власне кажучи, стало визначальним чинником формування їх ідентичності. Цей процес, що відбувався в XIV столітті, мав важливі наслідки для подальшого розвитку князівств.

Релігійний чинник, слід визнати, відігравав вирішальну роль у становленні ідентичності правлячих верств. Православ'я, важливо зазначити, було не лише релігійною основою, а й важливим інструментом політичної легітимації волоських та молдавських господарів, що, власне кажучи, знаходило своє відображення в активній храмо-будівній діяльності та підтримці монастирів.¹

Важливо зазначити, що особливого значення набуває питання церковної юрисдикції та мовної політики. Молдовське князівство, що знаходилося до 1401 року під юрисдикцією Галицької митрополії, природним чином перейняло українську редакцію церковнослов'янської мови як офіційну мову богослужіння та державного діловодства. Це, безперечно, сприяло формуванню специфічного культурного простору, орієнтованого на київські та галицькі традиції. Українська ділова мова стала основним інструментом канцелярської практики молдавських господарів, що знайшло відображення в офіційних документах та дипломатичному листуванні.²³⁴

На противагу Молдавії, Волоське князівство, що знаходилося в сфері впливу Тирновської патріархії, орієнтувалося на болгарські церковні та культурні традиції. Ця відмінність, що простежується в писемних пам'ятках обох

¹ Історія України в документах і матеріалах. Т. 3: Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1569 – 1654 рр.) Київ: Вид-во АН УРСР, 1941. С.78

² Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2009. Вип. 2. С. 222–237.

³ Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. 271 с.

⁴ Голубинский Е. Краткий очерк истории православных Церквей... Москва, 1871. С. 115.

князівств, свідчить про різні вектори культурних впливів, які, однак, не заважали формуванню спільного православного простору.¹²³

Підкреслимо, що релігійний чинник, відіграв вирішальну роль у легітимації влади молдавських та волоських господарів. Церковнослов'янська мова, безсумнівно, залишалася офіційною мовою церкви та державного діловодства аж до XVII століття, що свідчить про глибокий культурний вплив слов'янського чинника. Це, власне кажучи, значною мірою сприяло інтеграції князівств у культурний простір Східної Європи та створювало передумови для активних династичних зв'язків із сусідніми слов'янськими державами. Як зазначає український дослідник Ю. Мицик, саме через слов'янську писемність відбувалося формування канцелярських традицій та дипломатичного протоколу в обох князівствах.⁴

Прийняття православ'я не лише забезпечило духовну єдність з місцевим населенням, а й створило основу для інтеграції в ширший православний світ, що, власне кажучи, стало важливим чинником у їхній династичній політиці. Церковнослов'янська мова, у своїх українській та болгарській редакціях, залишалася основним інструментом державного управління аж до XVII століття, що свідчить про глибоке вкорінення слов'янської писемної традиції в обох князівствах.⁵

Ці культурно-релігійні особливості, безсумнівно, впливали на формування династичних пріоритетів правлячих еліт. Орієнтація Молдавії на український культурний простір створювала природні передумови для династичних зв'язків із руською шляхтою Великого князівства Литовського та Галицькою землею,

¹ Бутич І. До історії українсько-трансільванських взаємин (1648- 1656). *Архіви України*, № 3, 1999. С. 64-66.

² Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. 271 с.

³ Голубинский Е. Краткий очерк истории православных Церквей Болгарской, Сербской и Румынской. Москва, 1871. С. 140.

⁴ Мицик Ю. Дипломатичне листування Османської імперії як джерело до історії Визвольної війни. Запорожжє, 1993. С. 45.

⁵ Величко С. Літопис / Пер., вст. стаття, комент. В. О. Шевчука. Київ: Дніпро, Т. 1, 1991. С.243

тоді як волоські династичні орієнтації розвивалися переважно в балканському напрямку.

Культурні орієнтації правлячих еліт, безсумнівно, відображали їхнє проміжне положення між Сходом і Заходом. З одного боку, вони орієнтувалися на візантійські культурні зразки, з іншого - активно запозичували європейські моделі, особливо в період Відродження. Наприклад, архітектурні пам'ятки молдавських монастирів, що збереглися донині, поєднують візантійські традиції з готичними елементами, що, власне кажучи, свідчить про складний характер культурної ідентичності правлячих верств.

Ще одним значущим елементом соціокультурного життя правлячої еліти Молдавії та Волощини у XIV-XVI ст. була також літописна традиція, що відігравала ключову роль у формуванні історичної пам'яті та політичної легітимації. Вже молдавські хроніки, зокрема «Аннали двору Штефана Великого», створені невідомим автором при господарському дворі, засвідчують прагнення еліт до кодифікації минулого та самоутвердження правлячої династії. Хоча оригінал цього літопису не зберігся, його пізніші списки, переписані в монастирських осередках, містили оспівування перемог Штефана Чел Маре, згадки про спорудження церков і відображали ідеологічні настанови часу. Як слушно зазначають українські дослідники історичної культури (зокрема, М. Грушевський та Д. Яворницький), такі тексти виконували функцію офіційної історії, покликаної зміцнити авторитет правлячої еліти.¹²

До цього корпусу належать також «Анонімний літопис Молдови» (1359-1507), два списки «Путнянського літопису» та ціла низка транскультурних компіляцій - молдовсько-німецький, слов'яно-молдавський та молдовсько-польський літописи. Їхнє поширення за межами Молдови засвідчує залученість князівства у транскордонний культурний простір Східної та Центральної

¹ Eagles J. Stephen the Great and Balkan Nationalism: Moldova and Eastern European History. 2013.

² Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. Т. 3: (1651-1654 рр.) / Упорядн. о. Ю. Мицик. Київ, 2014. С.212-214

Європи, а також прагнення правлячої еліти формувати інтернаціональний образ держави.¹²

У XVI ст. літописання було продовжено духовенством, яке виступало головним носієм книжної традиції. Так, єпископ Макарій залишив опис подій 1504-1556 рр. на замовлення Петра Рареша; ігумен Юхим створив хроніку 1541-1554 рр. за дорученням Олександра Лепушняну; чернець Азарія звів літопис про події 1541-1574 рр., укладений на замовлення Петра Кульгавого. Ці тексти, як справедливо зауважує Д. Дорошенко, засвідчують не лише фактографічну фіксацію подій, але й ідеологічний дискурс доби, адже пояснення історичних процесів нерідко зводилося до «божественного промислу», що відповідало політичним інтересам господарів.³⁴

Доцільно зазначити, що у XVII ст., коли офіційне церковно-державне літописання починає занепадати, його місце посідає боярська історіографія, представлена такими авторами, як Григорій Уреке, Мирон Костін, Ніколає Костін, Аксінтій Урікарул і Іон Некулче. Їхня діяльність знаменувала перехід від традиційної династичної історії до більш секуляризованого та соціально орієнтованого опису минулого. Г. Уреке у своїй праці «Летописецул церій Молдовей...» висвітлив події від заснування Молдавського князівства до 1594 р., але не завершив роботу - її продовженням стали редакції С. Даскела та Мисаїла Калугера. Мирон Костін, продовжуючи наратив Г. Уреке, створивши «Кроніку церіlor Молдовей і Мунтенії», у якій чітко проявилися елементи взаємодії міжкнязівської еліти. Іон Некулче, описуючи період 1661-1743 рр., фактично завершив становлення молдовського літописання як самостійної історичної традиції.⁵

¹ Neculce I. Letopiseșul Țării Moldovei precedat de „O samă de cuvinte”. București: Editura Minerva, 1968. 436 p.

² Bogdan I. Cronicile slavo-romane din sec. XV–XVI. București, 1959. P. 102

³ Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654 – 1657 рр. / Інститут археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів.: ОО Василян «Місіонер», Ч. 1, 1996. С.159

⁴ Bogdan I. Cronicile slavo-române din sec. XV–XVI. București: Editura Academiei Române, 1959. 284 p.

⁵ Чобану М., Стефан Великий и Иван Васильевич: Отношения между Молдавским княжеством и Московским государством в 1475-1482 гг. 2018. С.420-426

На відміну від Молдавії, де літописна традиція сформувалася відносно рано, у Волощині ранні форми історичного письма, безсумнівно, носили більш фрагментарний характер. Це, власне кажучи, було зумовлено кількома чинниками: посиленою роллю усної традиції в культурному житті князівства, а також тим, що функцію головних центрів історичної пам'яті довгий час виконували монастирі, де хроніки часто велися у вигляді розрізнених записів. Проте саме в цих духовних осередках протягом XV-XVI ст. поступово сформувався цілісний корпус текстів, який сучасна історіографія визначає як волоські літописи (Țara Românească).¹

Як зазначає у своїх дослідженнях В. Степанков, одним з найважливіших і найраніших пам'яток цієї традиції, безперечно, є «Літопис Землі Волоської», або ж «Галицько-Волинський Літопис» (Letopisețul Țării Românești), складений у XVI ст. в монастирі Дялу. Цей літопис становить виняткову цінність для дослідження політичної історії еліти, оскільки містить детальні свідчення про становлення династії Басарабів, внутрішні міжусобні конфлікти, зовнішню боротьбу з угорськими королями, а також про діяльність одного з найвідоміших волоських господарів - Влада III Цепеша (Дракули). Його текст, що важливо, не обмежується лише військовою історією, а й унікальним чином фіксує соціальні структури епохи, зокрема складну систему взаємовідносин між господарем і боярством, механізми державного управління та принципи функціонування судової системи.²

На нашу думку, ці твори не лише зафіксували політичні події, а й відобразили ціннісно-ідеологічні уявлення епохи, зокрема бачення ролі еліт, місця господаря в політичній системі, а також уявлення про взаємини з Волощиною, Трансильванією, Польщею та Україною. Для обох князівств літописи слугували специфічним механізмом формування стабільності та

¹ Documenta Romaniae historica. Țara Românească. București, 1966.

² Степанков В. Жванецька кампанія 1653 року та її наслідки для козацької України: джерела до вивчення теми (на допомогу викладачам, учителям, студентам та краєзнавцям). *Проблеми дидактики історії*, Вип. 6, 2015. С. 36-39.

внутрішньої легітимації. Саме літописання стало важливим чинником формування політичної ідентичності молдован та волохів у середньовічну добу.

Підсумовуючи все сказане, відзначимо, що політичний та соціокультурний контекст Волощини й Молдавії XIV-XVI ст., безсумнівно, формував той специфічний тип влади й елітної культури, що став визначальним для розвитку обох князівств у пізньосередньовічну добу. Поєднання зовнішньополітичного тиску, васальної залежності, внутрішньої боротьби боярських груп і спроб господарів утвердити централізовану модель управління зумовило виникнення гнучкої, але водночас нестійкої політичної системи, чутливої до змін міжнародної кон'юнктури.

У соціокультурному вимірі важливу роль відіграли церковні та мовні впливи, які забезпечили культурну спадкоємність і консолідацію правлячих еліт, тоді як літописні традиції - як офіційні, так і боярські - стали інтелектуальною основою збереження історичної пам'яті, формування династичної легітимації та політичної ідентичності. Саме тому аналіз політичних і культурних процесів даного періоду є необхідною передумовою для глибшого розуміння механізмів функціонування правлячих родів, їхньої дипломатичної активності й ролі у творенні регіонального історичного наративу, що є ключовими аспектами теми даного дослідження.

РОЗДІЛ 2

Шлюби як інструмент дипломатії в Східній Європі.

У добу пізнього Середньовіччя династичний шлюб поступово трансформувався в один із ключових інструментів реалізації зовнішньополітичних стратегій європейських монархій, що, безперечно, було зумовлено глибокими соціально-економічними змінами XIV століття. Демографічний спад, економічна дестабілізація, а також затяжні воєнні конфлікти на кшталт Столітньої війни й наслідки пандемії чуми засвідчили, що традиційна феодальна військова система поступово втрачала ефективність і вже не могла гарантувати ані тривалої територіальної експансії, ані стабільного політичного балансу.

За цих умов правлячі династії, у тому числі й володарі Східної Європи, були змушені переорієнтуватися на альтернативні форми політичного впливу. Одним із таких механізмів стала шлюбна дипломатія, яка дедалі частіше виконувала функції не лише династичного об'єднання родів, а й інструмента легітимації політичних претензій, укріплення міждержавних союзів та забезпечення довготривалої геополітичної стабільності в регіоні.¹

Варто зазначити, що сам феномен династичного шлюбу в цей період істотно раціоналізувався: якщо раніше такі союзи сприймалися передусім як приватні домовленості між родами, то з XV століття вони дедалі більше набували рис політичних «контрактів», укладених за чіткими нормами канонічного права й супроводжуваних складною процедурою дипломатичних переговорів. Саме в цьому контексті династичні шлюби у Східній Європі слід розглядати як елемент інституціоналізованої політики, тісно пов'язаної з питаннями спадкування, суверенітету та міждинастичної рівності.

¹ Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у 15-16 ст. *Всесвітня історія*. APSNIM, 2025, №:1 (39), 2025.С.47

Проблематика шлюбної дипломатії у Східній Європі набула помітного розвитку й у сучасній історіографії. Серед дослідників, які найбільш системно аналізували цю тематику, варто насамперед виокремити праці А. Grudnicka, І. Pop та А. Simon, а також С. Lutter, які, хоча й зосереджуються на різних аспектах проблеми, сходяться у визнанні династичного шлюбу ключовим механізмом політичної інтеграції регіону.¹²³

Так, А. Grudnicka акцентує увагу на символічно-репрезентаційному вимірі династичної політики Максиміліана I, демонструючи, що шлюбні союзи у Східній Європі супроводжувалися розвиненою системою легітимаційних наративів і ритуалів влади. Хоча її підхід зосереджений переважно на ідеологічному рівні, він дозволяє глибше зрозуміти, у якому культурному та правовому середовищі функціонували династичні домовленості.⁴

Інший важливий напрям репрезентують дослідження І. Pop та А. Simon, які, спираючись на аналіз дипломатичного листування, розширюють географічні межі проблеми, включаючи до неї трансильвано-молдавський простір. Їхні висновки підтверджують, що шлюбна дипломатія у Східній Європі могла виконувати не лише функцію формалізованих союзів, але й роль довгострокових дипломатичних обіцянок у межах ширших геополітичних конфігурацій.⁵

Водночас С. Lutter пропонує критичне переосмислення традиційного уявлення про Східну Європу як периферійний простір, наголошуючи на тому, що династичні союзи сприяли включенню регіону до загальноєвропейських структур влади. Такий підхід дозволяє розглядати шлюбну дипломатію не лише

¹ Grudnicka A. M. «Game of Scipios: Habsburg Interpretations, Adaptations, and Uses of Scipio Africanus in Early Modern Europe», *Austrian history yearbook*, 2023

² Pop I.-A., Simon A. «Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului (I)» [The Transylvanian parts will enter and destroy you from all your land: Maximilian I of Habsburg to Stephen the Great after the Codrii of Cosmin (I)], *Revista Transilvania* [Transylvania Magazine], 2021

³ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks, *Austrian History Yearbook*, 2024, Vol. 55

⁴ Grudnicka A. M. «Game of Scipios: Habsburg Interpretations, Adaptations, and Uses of Scipio Africanus in Early Modern Europe», *Austrian history yearbook*, 2023, P. 87-89

⁵ Pop I.-A., Simon A. «Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent»... *Revista Transilvania*. 2021. P. 75.

як інструмент імперського домінування, а й як механізм інституціоналізації Східної Європи у системі ранньомодерної міжнародної політики.¹

У ширшому європейському контексті основою для формування таких шлюбних союзів слугувала мережа великих «наддинастій» - Габсбургів, Валуа, Ягеллонів, Тюдорів, Авісів та інших, які прагнули розширити свої сфери впливу шляхом об'єднання володінь, утвердження спадкових прав, або нейтралізації конкурентів. У багатьох випадках саме ці династичні зв'язки, вибудовані через шлюби, згодом стали фундаментом для формування нових політичних утворень, національних монархій до імперських конструкцій ранньомодерної доби.²

У Східній Європі, що становить безпосередній фокус нашого дослідження, династичні шлюби відігравали не менш вагому роль, оскільки вони дозволяли Волощині, Молдавії, Литві, Польщі та Угорщині маневрувати між великими геополітичними центрами сили - Османською імперією, Священною Римською імперією, Кримським ханством та Московською державою.

Показовим для розуміння внутрішньої логіки династичних союзів ранньомодерного періоду стало впровадження та системне використання таких правових принципів, як *ius uxoris* та *ius sororis*. Ці механізми були надзвичайно важливими для династичної політики Габсбургів, оскільки розширювали традиційне уявлення про спадкування, базоване переважно на чоловічій агнатичній лінії.³⁴⁵

Передусім, *Ius uxoris* («право чоловіка через дружину») передбачало можливість набуття політичних, територіальних, титулярних прав через шлюб із жінкою - спадкоємицею, або співспадкоємицею відповідного домену. Це означало, що сам факт укладення шлюбу ставав юридично значущим актом, який

¹ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks, *Austrian History Yearbook*, 2024, Vol. 55. P.2

² Geevers L. *The Spanish Habsburgs and Dynastic Rule, 1500–1700*. London: Taylor & Francis, 2023. P. 210; Hupchick D. P., Cox H. E. *The Rise of the Habsburgs...* New York, 2001. P. 60.

³ Hupchick, Dennis P., et al. *The Rise of the Habsburgs, 16th-17th Centuries*, *The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe*, 2001, P. 61-63

⁴ Geevers L. *The Spanish Habsburgs and Dynastic Rule, 1500–1700*. London: Taylor & Francis, 2023. P. 156.

⁵ Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у XV–XVI ст. *Всесвітня історія*. 2025. № 1(39). С. 49.

автоматично включав чоловіка у систему володінь та претензій дружини. У практичному вимірі *ius uxoris* дозволяло чоловікові не лише управляти територіями своєї дружини, а й виступати повноправним носієм відповідних титулів.¹

Для прикладу, пригадаємо шлюб Максиміліана I Австрійського, одружившись у 1477 році з Марією Бургундською, фактично без будь-яких актів анексії приєднав до габсбурзького доменіону багаті бургундські землі. Він отримав легітимні права на бургундську спадщину саме завдяки цьому механізму - попри опір французької корони. У цьому контексті шлюб дедалі частіше поставав як альтернатива війні, оскільки мобілізація лицарства й найманців ставала фінансово обтяжливою, а міські еліти, зрозуміло, уникали ризиків, пов'язаних із руйнуванням торгових шляхів. За таких умов можливість «купити мир через придане», або «передати корону через одруження» набувала особливої цінності.²

Не менш вагомим був і принцип *ius sororis* («право через сестру»), який закріплював можливість отримання династичних прав через шлюб сестри, або через її статус у роді. Якщо жінка була спадкоємицею певних доменів, її брат міг претендувати на частину цих прав або використовувати її шлюб як юридичний аргумент у переговорах. У ширшому сенсі *ius sororis* створювало правову підставу для включення чоловічих членів роду до системи спадкування, яка інакше була б для них недоступною. Цей принцип часто застосовувався у ситуаціях, коли чоловіча гілка була ослаблена, коли виникала загроза переривання лінії спадкоємців, або коли конкретний шлюб мав стратегічне значення у міждинастичних домовленостях.³

Відомо, що у другій половині XV століття Габсбурги, які раніше переважно зосереджувалися на збереженні власних роздроблених володінь і

¹ Geevers L. The Spanish Habsburgs and Dynastic Rule, 1500–1700. London: Taylor & Francis, 2023. P. 156.

² Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у 15-16 ст. *Всесвітня історія. APSNIM*, 2025, №:1 (39), 2025.С.52

³ Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у XV–XVI ст. *Всесвітня історія. 2025. № 1(39). С. 49.*

майже не претендували на ширші європейські позиції, почали формувати нову довгострокову шлюбну стратегію. Ключову роль у цьому процесі відіграв імператор Фрідріх III, чия політика вирізнялася поступовим і обережним укріпленням династичних зв'язків. Водночас його військові можливості були обмежені децентралізованою структурою імперії та залежністю від курфюрстів, а внутрішню ситуацію ускладнювала роздрібненість австрійських земель, зокрема суперечка з Альбрехтом VI. Саме тому шлюбна дипломатія ставала, по суті, одним із небагатьох інструментів стабілізації та розширення впливу дому Габсбургів.¹

У зазначених політичних обставинах імператор Фрідріх III, очевидно, обрав династичний шлюб як один з найефективніших інструментів поступового розширення юридичних претензій дому Габсбургів на зовнішні домени у Східній Європі. Початковим етапом цієї стратегії стало його одруження 1452 року з Елеонорою Португальською, що забезпечило не лише значне придане, а й політичний союз із впливовим домом Авіс. Такий альянс, як видається, істотно зміцнив позиції Габсбургів у трансрегіональній конкуренції, зокрема в контексті боротьби за вплив у Чехії та Угорщині.²

Після легітимації власного статусу через шлюб імператор розпочав цілеспрямовану династичну політику, спрямовану на формування шлюбних коаліцій за участю своїх нащадків. Син Фрідріха III - Максиміліан - розглядався як ключова постать для реалізації цього династичного проєкту, покликаного забезпечити Габсбургам нові спадкові права та посилити їхній вплив у ширшому європейському вимірі. Донька Кунігунда, у свою чергу, була активно залучена до дипломатичних перемовин з представниками тирольської гілки династії та баварського дому Віттельсбахів.³

¹ Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Вип. 2, 2009. С. 223-226

² Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 14.

³ Липинський В. Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті. Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. С. 233-236

Окрему увагу імператор приділяв можливості укладення шлюбу між Максиміліаном і однією з доньок польського короля Казимира IV Ягеллончика, що розглядалося як потенційно стратегічний крок для встановлення довготривалого альянсу з Ягеллонською династією. Сукупність таких дій, безперечно, свідчила про прагнення Фрідріха III використати династичні союзи як засіб поступового зміцнення габсбурзької присутності у просторі між Балтійським регіоном та Альпами, з урахуванням мінливої політичної кон'юнктури Центральної та Східної Європи.

Завдяки цілеспрямованій та, безперечно, послідовній дипломатичній діяльності, орієнтованій на укладення династичних союзів, Фрідріх III зумів уникнути високовартісних збройних кампаній, натомість спрямовуючи обмежені ресурси на стабілізацію внутрішньої ситуації у спадкових землях. Така політика, очевидно, сприяла формуванню іміджу Габсбургів як надійних партнерів, здатних забезпечити довготривалу політичну рівновагу шляхом правових угод, зокрема шлюбних капітуляцій.

Важливим етапом у реалізації цієї лінії стало загострення 1473 року у відносинах між Францією та Бургундією, коли герцог Карл Сміливий, опинившись під тиском короля Людовіка XI, був змушений шукати зовнішніх союзників. У відповідь на нову геополітичну ситуацію імператор Фрідріх III ініціював переговори щодо можливого шлюбу між його сином Максиміліаном та єдиною спадкоємицею Бургундського дому Марією. Цей союз, як видається, мав надзвичайно перспективний характер, адже володіння Марії охоплювали значні територіальні комплекси - зокрема Нідерланди, Фландрію, Брабант і Франш-Конте, які відігравали ключову роль у контролі над північними торговими шляхами та провідними ярмарковими центрами Західної Європи.¹

Надалі, Фрідріх III послідовно дотримувався наміру укласти шлюбний союз між Максиміліаном і Марією Бургундською. Його прагматичне розуміння

¹ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks, *Austrian History Yearbook*, 2024, Vol. 55, P. 15

стратегічних переваг цього альянсу повністю підтвердилося після загибелі Карла Сміливого в битві при Нансі (1477), що спричинила негайне втручання Франції в бургундську спадщину. В умовах зростаючого тиску з боку Людовіка XI та загального послаблення позицій Марії як спадкоємиці герцогства шлюб із представником імператорського дому став, фактично, політично необхідним. Укладання союзу в серпні 1477 року в Генті не лише забезпечило Марії збереження ключової частини її володінь, а й надало Габсбургам законне підґрунтя для включення бургундських земель до своєї династичної сфери впливу.¹

Цей шлюб, без сумніву, став важливим каталізатором геополітичної перебудови. Союз, як видно, сприяв активізації дипломатичної діяльності у Східній Європі, змушуючи ключових регіональних акторів - передусім Угорське королівство, Чеське королівство, Корону Польську, а також Венеційську республіку - переосмислити власні зовнішньополітичні стратегії.²

У контексті формування нової територіальної конфігурації, що об'єднувала Нідерланди, Франш-Конте, частину Лотарингії та спадкові австрійські землі, поступово, дедалі більш очевидною ставала загроза виникнення надрегіонального утворення під контролем дому Габсбургів. Це, у свою чергу, викликало занепокоєння серед сусідніх держав, які розглядали укладений союз як початок нової фази концентрації влади над ключовими торговельними та стратегічними артеріями між Північним морем і Альпами.

В свою чергу, король Угорщини Матяш Корвін, схоже, активізував військові дії у Нижній Австрії з метою обмежити подальше розширення габсбурзького впливу та закріпити власні позиції у прикордонному регіоні. Водночас польський король Казимир IV Ягеллончик розпочав дипломатичні контакти з французьким двором, ймовірно, розглядаючи можливість укладення

¹ Dumont J., Cauchies J.-M., Bousmar E. Mary of Burgundy: Reign, Persona, and Legacy... *Burgundica*. 2021. Vol. 31. P. 34.

² Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks, *Austrian History Yearbook*, 2024, Vol. 55, P. 2-4

антигабсбурзького союзу як інструменту стримування новоствореного австро-бургундського блоку.

Важливо зазначити, що Фрідріх III та Максиміліан I уникали прямого військового протистояння, натомість концентрували свої зусилля на зміцненні династичного контролю над Східною Європою через укладення шлюбних союзів та правове закріплення спадкових прав. Зокрема, у 1486 році Максиміліан був обраний римським королем на рейхстазі у Франкфурті-на-Майні, що підтвердило спадкоємність габсбурзької влади та стало ключовим етапом у консолідації австрійських і бургундських володінь. При цьому цей крок, хоч і мав загальноімперське значення, передусім впливав на регіон між Альпами, Моравією, Чехією та Західним Угорщиною, де посилення Габсбургів безпосередньо загрожувало Ягеллонській та Арпадській спадщині.¹

Проте, угорський король Матяш Корвін розглядав династичне зростання Габсбургів як безпосередню загрозу. Від 1477 року і до своєї смерті у 1490 році він неодноразово вступав у конфлікти з австрійськими володіннями, зокрема тимчасово окупував Відень у 1485 році. Водночас, Максиміліан постійно утримував наймані загони у Верхній Австрії, використовуючи ресурси з нідерландських та тірольських володінь. Як відомо, протистояння між Угорщиною та Австрією стало головною лінією напруги в Центрально-Східній Європі наприкінці XV століття.²

Зокрема, польський король Казимир IV Ягеллончик прагнув стримати вплив Габсбургів через шлюбні альянси з французьким домом Валуа та домовленості з чеською знаттю, яка ймовірно побоювалася габсбурзького втручання в управління Богемією. Ця політика демонструє, що династичні союзи виступали не лише засобом консолідації влади, але й ефективним інструментом зовнішньополітичного маневрування у регіоні.

¹ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 11.

² Grudnicka A. M. «Game of Scipios: Habsburg Interpretations, Adaptations, and Uses of Scipio Africanus in Early Modern Europe», *Austrian history yearbook*, 2023, P.95

Скориставшись ослабленням Угорщини після смерті Матяша Корвіна у 1491 році, імператор Фрідріх III ініціював укладення Пресбурзької угоди, яка юридично закріпила право Габсбургів на угорську корону у разі припинення чоловічої гілки Ягеллонів. При цьому ця угода мала безпосередні наслідки для Східної Європи та стала правовою основою для подальших претензій Габсбургів на Угорщину після загибелі Людовіка II у битві під Могачем 1526 року.

Тому, у відповідь на зростання габсбурзького впливу Ягеллони здійснювали пошук династичних союзів, зокрема через шлюб Владислава II з Анною де Фуа, що зміцнив зв'язки з французьким королівським домом, а також через дипломатичні контакти з династією Віттельсбахів і провідними чеськими магнатськими родами - Рожмберками та Швамберками. Водночас, проте без фінансових ресурсів, співмірних із бургундськими надходженнями, їхній вплив поступово слабшав.

Слід підкреслити, що Максиміліан I послідовно інвестував у розбудову внутрішніх інститутів влади, зокрема реформував військову сферу, впровадивши ландскнехтські полки як регулярну збройну силу. Ці формування виявилися значно ефективнішими за традиційні феодалські загони та стали одним із ключових інструментів зміцнення імператорської позиції. До моменту смерті Фрідріха III у 1493 році основні засади габсбурзької політики щодо Східної Європи вже набули цілісного та впізнаваного характеру.¹

Узагальнюючи, можна виділити три фундаментальні принципи, які визначали цю стратегію:

по-перше, правове оформлення династичних шлюбів як інструменту легітимації спадкових претензій;

¹ Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана 90 Огієнка. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділь. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Вип. 2, 2009. С. 223-225

по-друге, залучення зовнішніх фінансових ресурсів для зміцнення внутрішньої влади;

по-третє, укладення угод про успадкування з династіями, що перебували в умовах політичної та династичної дестабілізації.¹

У другій половині XV століття Габсбурги еволюціонували з регіонального князівського роду в провідного претендента на гегемонію в Східному регіоні, політична діяльність якого дедалі більше визначала конфігурацію сил між Імперією, Чехією, Угорщиною та Королівством Польським.

При цьому, імператор Максиміліан I послідовно реалізовував шлюбну стратегію, спрямовану на розширення впливу дому Габсбургів у Східній Європі. Після підтвердження умов Пресбурзької угоди 1491 року, яка, варто зазначити, визначала право Габсбургів на угорську корону у разі припинення чоловічої лінії Ягеллонів, імператор ініціював систематичні дипломатичні контакти з дворами Корони Польської, Чеського королівства та угорської знаті.

У середині 1490-х років розпочато серію перемовин із чеським сеймом, результатом яких стало включення до земських ухвал положень, що передбачали перспективи династичних шлюбів між представниками австрійської та богемської ліній. Упродовж 1500-1503 років Максиміліан I, використовуючи механізм двосторонніх конференцій у Відні та Валь-Пашингу, домогся погодження проєкту подвійного шлюбу між своїми онуками – Фердинандом і Марією - та дітьми короля Владислава II.

Хоча безпосередня ратифікація укладених домовленостей була відкладена, закріплений у перемовинах принцип *dynastiae paritatis* фактично сформував, без сумніву, стійку юридичну основу для подальших шлюбних претензій Габсбургів на угорську і суміжні корони.²³

¹ Hupchick, Dennis P., et al. The Rise of the Habsburgs, 16th-17th Centuries, The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe, 2001, P. 60-61.

² Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у 15-16 ст. *Всесвітня історія. APSNIM*, 2025, №:1 (39), 2025.C.57

³ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 12.

Зокрема, як зазначає С. Lutter, принцип *dynastiae paritatis* (лат. «рівність династій») означав юридичне визнання того, що обидві сторони шлюбного династичного договору належать до рівних за статусом правлячих родів, а отже мають однакову здатність передавати свої титули, територіальні права та спадкові претензії. На практиці це означало, що шлюб між двома династіями автоматично створював рівноправну правову основу для успадкування, навіть якщо одна зі сторін формально не контролювала відповідну територію.¹

У випадку з Максиміліаном I, саме *dynastiae paritatis* дозволив йому наполягати, що шлюб його онуків із дітьми Владислава II Ягеллона автоматично створює правові підстави для майбутнього переходу корон до Габсбургів - без необхідності негайної ратифікації чи прямого військового втручання. Водночас імператор цілеспрямовано вибудовував мережу внутрішньополітичних союзів, активно взаємодіючи з ключовими магнатськими родами - передусім Баторі, Заполья та Бакоці. Їм Максиміліан пропонував розширені фінансові привілеї, підтвердження їхніх земельних прав і гарантії політичної недоторканності, отримуючи натомість їхню лояльність та підтримку габсбурзької спадкової формули. Цей принцип став фундаментом довгострокової династичної стратегії Габсбургів у регіоні та інструментом «м'якої» легітимації їхніх територіальних домагань.²

Необхідно зазначити, що у 1512 році імперський сейм схвалив спеціальну інструкцію для делегації в Чехії та Угорщині, яка надала повноваження вести переговори про укладення шлюбних угод. Кульмінацією цієї стратегії став, як відомо, Віденський конгрес 1515 року, організований за участі трьох монархів: імператора Максиміліана I, короля Польщі та великого князя литовського Сигізмунда I Ягеллона, а також короля Угорщини та Чехії Владислава II Ягеллона.³

¹ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks, *Austrian History Yearbook*, 2024, Vol. 55, P. 12

² Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 12.

³ Філей В. Габсбурзька модель династичного контролю у XV–XVI ст. *Всесвітня історія*. 2025. № 1(39). С. 51.

Центральним пунктом переговорів стало укладення династичного союзу між Габсбургами та Ягеллонами. Було досягнуто домовленості про два шлюби: Фердинанд, онук Максиміліана I, мав одружитися з Ганною, донькою Владислава II, а його сестра Марія - із сином Владислава, Людовіком. При цьому, Габсбурги отримали права на спадкування як чеської, так і угорської корони у разі припинення чоловічої лінії Ягеллонів.¹

Після смерті Владислава II у 1516 році неповнолітній Людовік II вступив на престол Чехії та Угорщини, опинившись, як відомо, під політичним впливом угорської шляхти та польських радників. Габсбурги, хоча і не мали реального контролю над управлінням у цих державах, завдяки династичним шлюбом зберігали легітимні претензії на обидві корони. Максиміліан, уникнувши прямої конфронтації, водночас зосередився на укріпленні правового підґрунтя для майбутньої інтеграції регіону в династичну орбіту Габсбургів. Особливу увагу, до того ж, приділяли підтримці лояльних магнатських родів у Чехії та Верхній Угорщині (сучасна Словаччина), з якими активно розбудовувалися родинні й фінансові зв'язки.²

Період між 1515 і 1519 роками відзначався, як зауважують історики, активізацією габсбурзької політики щодо залежних князівств Східної Європи. Увага до Молдавії, Волощини та Трансильванії визначалася, з одного боку, стратегічним розташуванням цих територій на кордоні з Османською імперією, а з іншого - прагненням Габсбургів створити буферну зону перед потенційною експансією з південного сходу.³

У зазначених регіонах Австрія здебільшого вела дипломатичну політику, спрямовану на зміцнення прямих зв'язків із місцевими правителями, водночас координуючи дії з Польщею, яка також претендувала на вплив у Молдавії. Основним інструментом, як правило, залишалися династичні зв'язки; у ряді

¹ Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. С.42-45

² Леп'яко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. Історія українського козацтва. *Нариси у двох томах. Том I.* Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. С. 325–329

³ Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654 – 1657 рр. / Інститут археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Львів.: ОО Василян «Місіонер», Ч. 1, 1996. С.47

випадків висувалися пропозиції шлюбів із представниками волоської і трансильванської знаті, однак вони не були реалізовані в період правління Максиміліана I, залишаючись, по суті, у межах дипломатичних проєктів.

У Чехії посилення позицій Габсбургів відбувалося поступово, шляхом формування прокоролівської опозиції до станової автономії. Династичні шлюби, без сумніву, зміцнили правові позиції Австрії, проте не усунули необхідності постійної взаємодії з чеським сеймом. Після смерті Максиміліана I у 1519 році Фердинанд став основним претендентом на чеську корону, спираючись не лише на родинні зв'язки, а й на підтримку частини чеської аристократії, яка, слід зазначити, розглядала Габсбургів як стабілізаційний фактор на тлі зростання загрози з боку Османської імперії.

Щодо Угорщини, ситуація залишалася значно складнішою. Хоча шлюб Марії та Людовіка II створював прямий династичний канал, фактичний контроль над країною перебував, як відомо, у руках угорської знаті, яка зберігала традиції самостійного управління. Водночас невдала внутрішня політика, ослаблена централізація та неефективна оборонна система Угорщини створювали передумови для майбутньої кризи. Максиміліан I у останні роки свого правління зосереджував дипломатичні зусилля на зміцненні правових претензій у разі бездітної смерті Людовіка II. У цьому сенсі шлюбна політика 1515 року була спрямована не на негайне набуття влади, а передусім на забезпечення юридично легітимної передачі прав у разі династичного вакууму.

Загалом, у 1515-1519 роках Габсбурги, попри відсутність прямого контролю над територіями Угорщини, Чехії чи васальних князівств на південному сході, змогли вибудувати політико-правову конструкцію, що дозволяла їм у майбутньому легітимно претендувати на інтеграцію цих земель до габсбурзької сфери. Ця стратегія передбачала довготривале позиціонування

династичних зв'язків як правового аргументу, який мав активізуватися у разі непередбачених змін династичної ситуації.¹

Слід зауважити, що у 1493-1519 роках Максиміліан I створив основу для династичного контролю над Східною Європою. Від Віденського конгресу 1515 року до смерті імператора у 1519 році габсбурзька стратегія базувалася на цілеспрямованому укладенні шлюбів з Ягеллонами та підготовці юридичного механізму спадкування, що охоплював Чехію, Угорщину та суміжні князівства. Така політика дозволила Габсбургам, після 1526 року, коли династична ситуація змінилася через загибель Людовіка II під Могачем, виступити з правомірними претензіями на владу в регіоні.²

Узагальнюючи вищесказане, слід зазначити, що династичні шлюби у політичній практиці Східної Європи були значно ширшими, ніж приватна справа правлячих родин. Проведений аналіз дозволяє розглядати ці шлюби як складний багаторівневий механізм, що поєднував у собі юридичні, фінансові та стратегічні інструменти для досягнення політичних цілей.

Перш за все, династичні шлюби виконували функцію правової легітимації. Шлюбні договори та домовленості про спадкування формували необхідну юридичну основу для висування територіальних претензій та закріплення династичних прав, часто створюючи тим самим «законні» підстави для майбутньої експансії.

По-друге, вони виступали потужним ресурсним інструментом. Придане, фінансові зобов'язання, що супроводжували шлюбні угоди, становили значну матеріальну базу, яка фінансувала дипломатичні та військові ініціативи, а інколи й утримувала цілі державні апарати.

¹ Філей В. Габсбурзька модель династичного контролю у 15-16 ст. *Всесвітня історія*. APSNIM, 2025, №:1 (39), 2025.С.246-249

² Горобець В. М. Переяславсько-Московський договір 1654 р.: результати і наслідки (з історії українсько-російських відносин доби Богдана Хмельницького). *Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана) / Відп. ред. В. А. Смолій*. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1995. С. 88-89.

Нарешті, династичний союз був стратегічним механізмом альтернативної сили. В умовах, коли прямі військові кампанії ставали дедалі дорожчими та ризикованими, шлюби пропонували шлях до поступового закріплення впливу, створення альянсів та нейтралізації суперників без відкритого збройного конфлікту.

РОЗДІЛ 3

Династичні шлюби правителів Волощини.

Формування династичної політики Волощини, безсумнівно, слід розглядати в контексті генеалогічних зв'язків династії Басарабів із сусідніми правлячими родами. Вже на ранньому етапі державотворення волоські господарі активно використовували шлюбні союзи для легітимації своєї влади та зміцнення міжнародного становища князівства.

Як свідчать історичні джерела, засновник династії Басараб I (1270-1352) заклав основу для майбутніх династичних зв'язків, хоча конкретні відомості про його шлюб залишаються фрагментарними. Відповідно до наявних даних, дружиною Басараба I була Маргіта (Маргарита), про походження якої, на жаль, збереглося небагато відомостей. Від цього шлюбу народилося двоє дітей - син Ніколає Александру, який згодом успадкував престол, та донька Теодора.¹

Незважаючи на брак прямих свідчень про шлюбну політику самого засновника династії, дослідники слушно наголошують на важливості аналізу тогочасних міждинастичних контактів у ширшому регіональному контексті. Очевидно, що донька Басараба I, Теодора, була видана заміж за Івана Александра, майбутнього царя Болгарії. Цей шлюб, укладений, близько 1323 року, мав надзвичайно важливе політичне значення, оскільки засвідчував прагнення волоського правителя до створення міцного союзу з Болгарським царством, спрямованого, безперечно, на протидію спільним загрозам, насамперед з боку Угорського королівства та Сербії.²

Слід зазначити, що шлюбна політика Басараба I не обмежувалася лише болгарським напрямком. Важливим свідченням міжнародного визнання волоського господаря є його листування з Папою Римським Іваном XXII, який у

¹ Войтович Л. Князівські Династії Східної Європи(кінець IX-початок XVI ст.):склад, суспільна і політична роль. 2000. С.214-216

² Войтович Л. Князівські династії Східної Європи... Львів, 2000. С. 214-216

лютому 1327 року звертався до Басараба I як до «побожного католицького князя». Хоча це звернення мало на меті заохотити волоського правителя до підтримки католицької експансії в регіоні, сам факт такого листування, безсумнівно, свідчить про те, що Волощина за часів Басараба I вже була включена до системи європейських міжнародних відносин.

Хоча безпосередні відомості про шлюб самого Басараба I є фрагментарними, династичний союз, укладений його донькою, та міжнародне визнання, яке отримав волоський господар, переконливо доводять, що вже на початковому етапі існування Волоського князівства шлюбна дипломатія розглядалася правлячою елітою як важливий інструмент зовнішньої політики. Ця тенденція, власне кажучи, отримала подальший розвиток за наступників Басараба I, коли династичні зв'язки Волощини значно розширилися й ускладнилися.

Особливого значення в династичній політиці Волощини, безсумнівно, набувають угорсько-волоські матримоніальні відносини XIV-XV століть, які детально проаналізовано в сучасній історіографії. Дослідження документів Угорської канцелярії засвідчує, що волоські правителі, незважаючи на васальну залежність від угорської корони, посідали високий статус у тогочасній ієрархії – в угорських королівських документах вони іменувалися титулом «*magnificus vir*» (лат. «видатний муж»), що відповідало становищу вищої угорської знаті. Це, власне кажучи, створювало передумови для рівноправних шлюбних союзів з угорськими аристократичними родами.

Варто підкреслити, що титулатура волоських воєвод в угорських документах зазнавала певної еволюції протягом XIV століття. Як засвідчують опубліковані джерела, в окремих випадках волоських правителів іменували «наш трансальпійський воєвода» (*wayuodam nostrum Transalpinum*), що вказувало на їхній васальний статус щодо угорської корони. Водночас, показовим є звернення Папи Римського до сина Басараба I - Ніколає Александру, який іменувався «вельможним князем, або могутнім бароном... Олександром, трансальпійським

воєводою» (*quidam princeps seu baro potentissimus...Alexander vayvoda Transalpinus*). Відповідно, волоські господарі перебували на межі між статусом васалів та визнаних європейських правителів, що й визначало специфіку їхньої шлюбної дипломатії¹.

Грунтовне дослідження угорсько-волоських династичних зв'язків було здійснене румунським істориком Міхаєм Флоріном Хасаном, який у своєму доробку «*Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV-XV*» проаналізував шлюбні стратегії волоських господарів на основі хронік, правових документів, диптихів та написів із церков і монастирів. Як зазначає дослідник, дружини волоських воєвод – від Басараба I, Ніколає Александру, Мірчі Старого до Влада Цепеша – походили переважно зі знатних родин прикордонних з Волощиною угорських комітатів.²

Загалом, шлюбні союзи між волоськими господарями та угорськими аристократками мали не лише політичне, а й культурно-релігійне значення. Більшість угорських дружин волоських воєвод були католичками, що, безперечно, створювало певні складнощі в православному середовищі Волощини, але водночас відкривало шлях до західноєвропейських культурних впливів.

Одним із найяскравіших прикладів угорсько-волоських матримоніальних зв'язків є шлюбна політика Мірчі I Старого (рум. *Mircea cel Bătrân*), який правив Волощиною з 1386 по 1418 рік.

Мірча Старий, син воєводи Раду I, правив у період, коли Волощина опинилася на перехресті інтересів Угорського королівства та Османської імперії, що, безсумнівно, вимагало від нього гнучкої дипломатії, включно з активною шлюбною політикою. За роки його правління Волощина досягла найбільшого

¹ Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Історичні науки. 2009. Вип. 2. С. 222–237

² Hasan M. F. *Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV*. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 128–130

територіального розширення: володіння простягалися від Південних Карпат до Дунаю та від Залізних Воріт до Чорного моря, включаючи Добруджу, Банат Северіну, а також трансильванські феоди Амлаш та Фегераш.¹

У цьому контексті особливого значення набуває питання про особу дружини Мірчі, яке тривалий час залишалося предметом наукових дискусій. Як зазначає румунський дослідник Маріус Дяконеску (Marius Diaconescu), історики висували різні гіпотези щодо її походження: одні вважали її представницею роду Циллі (Cilli), інші - родини Банффі (Bánffy).²

Найбільш обґрунтованою, на думку угорського історика Елемера Малюса (Elemér Mályusz), є ідентифікація дружини Мірчі з представницею впливового угорського роду Лацкфі (Láckfi). Це припущення заслуговує на особливу увагу, оскільки шлюб був укладений, ймовірно, до 1397 року - часу, коли родина Лацкфі втратила лояльність до угорського короля Сигізмунда Люксембурзького. Тому, цей матримоніальний союз можна розглядати як тонкий дипломатичний хід Мірчі, спрямований на забезпечення йому підтримки при королівському дворі в Буді через родинні зв'язки з впливовою угорською аристократією.³

Показово, що дослідник Міхай Флорін Хасан підтверджує цю тенденцію, зазначаючи, що дружини волоських воєвод – від Басараба I до Влада Цепеша - походили переважно зі знатних родин прикордонних з Волощиною угорських комітатів.⁴

Історичні джерела також фіксують, що одна з доньок Мірчі Старого була видана заміж за представника впливового угорського магнатського роду. Цей шлюб, безперечно, мав на меті зміцнення позицій волоського господаря в трансильванському регіоні та забезпечення підтримки з боку угорської

¹ Болован И., Поп И.-А. История Румынии. Bucuresti: Editura Enciclopedica, 2005. С. 450.

² Diaconescu M. Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare. *Analele Putnei*. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 24

³ Mályusz E. Zsigmond király uralma Magyarországon, 1387–1437. Budapest: Gondolat Kiadó, 1984. P.218

⁴ Hasan M. F. Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 129

аристократії в боротьбі з османською загрозою. Варто зазначити, що такі шлюбні союзи виконували подвійну функцію: з одного боку, вони гарантували Мірчі лояльність трансильванської знаті, а з іншого - створювали додаткові канали впливу при королівському дворі.

Загалом, шлюбна політика Мірчі I Старого була невід'ємною складовою його загальної стратегії, спрямованої на збереження балансу сил між Угорщиною та Османською імперією. Укладаючи шлюби з представниками угорських аристократичних родів, він, власне кажучи, забезпечував собі тил на північному заході, що дозволяло йому зосередити зусилля на протидії османській експансії на півдні. Ця стратегія, безсумнівно, сприяла тому, що саме за Мірчі Волощина досягла найбільшої могутності та міжнародного визнання, а її правитель здобув славу одного з найвидатніших дипломатів свого часу.

Заслужовують на особливу увагу також зв'язки волоських господарів з родиною Яноша Гуняді - одного з найвпливовіших угорських політичних діячів XV століття.

Згідно з гіпотезою історика Александру Сімона, першою дружиною Влада Цепеша могла бути позашлюбна донька Яноша Гуняді. Якщо ця гіпотеза відповідає дійсності, то вона проливає нове світло на складні переплетіння династичних інтересів Волощини, Угорщини та Трансильванії в середині XV століття.¹

Тому, угорсько-волоські матримоніальні відносини XIV–XV століть становили складну мережу родинних зв'язків, які не лише відображали політичні реалії того часу, а й активно впливали на формування зовнішньополітичних орієнтирів волоської еліти. Шлюби з представницями угорських аристократичних родів, безсумнівно, сприяли інтеграції Волощини в

¹ Pop I.-A., Simon A. «Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent»: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului (I). *Revista Transilvania*. 2021. P. 79–80.

західнохристиянський політичний простір та створювали противагу зростаючому впливу Османської імперії на Балканах.

Ключовою постаттю для розуміння династичних стратегій Волощини є Влад II Дракул (близько 1395-1447), батько знаменитого Влада III Цепеша. Його життєвий шлях, безсумнівно, був тісно пов'язаний з тогочасною європейською дипломатією: він провів юність при дворі угорського короля Сигізмунда Люксембурзького, де здобув освіту в Буді, Нюрнберзі та інших значних містах Угорщини та Священної Римської імперії.¹

Сам Влад II отримав своє прізвисько «Дракул» (рум. Dracul - «дракон») через вступ до престижного Ордену Дракона, заснованого імператором Священної Римської імперії Сигізмундом I Люксембургом 8 лютого 1431 року в Нюрнберзі. Членство в цьому елітному лицарському братстві, створеному для боротьби з османською загрозою та захисту християнства, безсумнівно, підвищувало міжнародний престиж волоцького господаря та відкривало шлях до династичних союзів із європейськими дворами. Драконоподібний знак ордену, власне, й дав походження румунському прізвиську, а його син став відомим як Дракуля (Drăculea) - «син Дракона».

Надзвичайно важливим для подальшого розвитку династичних зв'язків став шлюб Влада II із представницею молдавського господарського дому. Згідно з історичними джерелами, матір'ю Влада III Цепеша була молдавська княжна, донька молдавського воєводи Олександра Доброго (Александру чел Бун). Варто уточнити, що в різних джерелах вона іменується по-різному: португальська Вікіпедія називає її Княйною (Cneajna) з Молдавії, тоді як інші джерела подають ім'я Василіса Мушат (Vasilissa Musat), або Євпраксія. Ім'я «Княйна», ймовірно, походить від слов'янського титулу «княгиня» і могло використовуватися для підкреслення її високого походження як доньки молдавського господаря.²

¹ Malyusz E. Zsigmond kiraly uralma Magyarorszagon, 1387–1437. Budapest, 1984. P. 165.

² Diaconescu M. Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare. *Analele Putnei*. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 40–42.

Слід зазначити, що цей шлюб був укладений близько 1429 року, після того як Влад II повернувся з двору візантійського імператора Мануїла II Палеолога, де він перебував як посланець угорського короля Сигізмунда Люксембурзького. Олександр Добрий, безсумнівно, не віддав би свою доньку за волоського боярина, якби той не мав високого статусу та перспектив отримати престол. Те, що Влад II на той час уже користувався великою довірою Сигізмунда, робило його гідним кандидатом для шлюбу з молдавською князівною.¹

Від цього шлюбу народилося двоє синів: Влад III Цепеш (нар. близько 1430-1431 років) та Раду III Вродливий (Раду чел Фрумос, нар. 1435). Також, за деякими даними, в цьому шлюбі народилася донька Александрина. Цей шлюб, власне кажучи, заклав міцний фундамент для майбутнього династичного союзу між Волощиною та Молдавією, який проявився в наступних поколіннях правителів. Зокрема, дядьком Влада III по материнській лінії був молдавський господар Іліяш, а його двоюрідним братом - сам Штефан III Великий (1457–1504), син Богдана II.

Показово, що цей родинний зв'язок згодом відіграв важливу роль у політичних відносинах між двома князівствами. Штефан Великий, який тривалий час правив Молдавією, підтримував своїх родичів з волоської династії Дрекулештів у боротьбі за престол, що, безсумнівно, сприяло збереженню тісних контактів між двома князівствами.

Після смерті першої дружини (або, можливо, поряд із законним шлюбом) Влад II мав зв'язок із жінкою на ім'я Келцуна (Călțuna) з Бреїли, яка походила з місцевого волоського боярського роду. Від цього зв'язку народилося двоє синів: Влад IV Монах (рум. Vlad Călugărul) та інший син на ім'я Раду.

Важливо розуміти, що статус цих дітей був іншим, ніж у народжених у шлюбі з молдавською князівною. У середньовічному суспільстві діти від офіційних шлюбів мали переважне право на спадкування престолу. Однак, як

¹ Malyusz E. Zsigmond kiraly uralma Magyarorszagon, 1387–1437. Budapest, 1984. P. 165.

свідчить приклад самого Влада II (який був позашлюбним сином Мірчі Старого), за сприятливих політичних обставин і позашлюбні сини могли претендувати на владу.

Цей зв'язок із Келцуною, очевидно, мав на меті зміцнення позицій господаря всередині країни через зв'язки з впливовим місцевим родом, що демонструє важливу функцію шлюбів та позашлюбних зв'язків як інструменту внутрішньополітичної консолідації. Влад IV Монах згодом дійсно став господарем Волощини (1482-1495), підтверджуючи, що походження від місцевої боярської верхівки могло компенсувати менш престижний статус народження¹.

Погоджуємось, що шлюбна політика Влада II демонструє два ключові вектори династичної стратегії волоських господарів: зовнішній - через шлюб із молдавським князівським домом він забезпечував собі підтримку могутнього сусіда та легітимізував своїх спадкоємців; внутрішній - через зв'язки з місцевою знаттю він зміцнював свої позиції в середині країни та розширював коло потенційних претендентів на престол, що в умовах постійної боротьби за владу було важливим політичним ресурсом.

Якщо Влад II Дракул заклав основи родинної стратегії, то його син - легендарний Влад III Цепеш - не лише успадкував батьківське прізвисько, а й продовжив його династичну політику, хоча й в умовах ще більшого загострення боротьби з Османською імперією та складних стосунків з Угорським королівством. Народжений від шлюбу з молдавською князівною, він з дитинства усвідомлював значення родинних зв'язків для політичного виживання.

Найбільш дискусійним та водночас показовим у контексті династичної політики Волощини є постать Влада III Цепеша (1431–1476), чиє правління припало на період найвищого загострення боротьби з Османською імперією.

¹ Hasan M. F. Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 145–148.

Історичні джерела фіксують два шлюби цього волоського господаря, хоча навколо першого з них точаться наукові дискусії.¹

Перша дружина Влада III, ім'я якої точно не встановлено, в джерелах іноді згадується як Єлизавета. Деякі дослідники припускають, що нею могла бути представниця роду Баторі, або навіть позашлюбна донька Яноша Гуняді. Цей шлюб мав на меті забезпечити Владу підтримку з боку впливових трансильванських кіл у його боротьбі за владу в Волощині. Від цього шлюбу, за деякими даними, народився син Міхня, який згодом увійшов в історію як Міхня Злий (Міхня чел Рев).²

Другий шлюб Влада III Цепеша, укладений близько 1475 року, мав виразне політичне забарвлення. Його дружиною стала Ілона (Юстина) Сіладьї - кузина угорського короля Матяша I Корвіна. Рід Сіладьї був одним із найвпливовіших в Угорському королівстві: Ілона була донькою Міхая Сіладьї, який доводився дядьком самому Матяшу Корвіну, що робило її близькою родичкою короля.

Цей шлюб, власне кажучи, символізував примирення Влада з угорським королем та його повернення на політичну арену після періоду ув'язнення. Як відомо, Влад III Цепеш провів близько 12 років у полоні в угорського короля - спочатку у Вишеграді, згодом у Пешті. Шлюб з Ілоною Сіладьї фактично легітимізував його повернення до активної політики.³

Завдяки цьому династичному союзу Влад III Цепеш отримав військову підтримку Угорщини для свого третього й останнього правління в Волощині наприкінці 1476 року. Король Матяш Корвін, який довгий час тримав Влада в ув'язненні, тепер бачив у ньому союзника в боротьбі проти османської експансії та конкурентів за волоський престол.

¹ Бутич І. До історії українсько-трансильванських взаємин (1648–1656). *Архіви України*. 1999. № 3. С. 65-66

² Rezachevici C. *Cronologia critica a domnilor din tara Romaneasca si Moldova*. a. 1324–1881. Bucuresti, 2001. P. 480.

³ Бутич І. До історії українсько-трансильванських взаємин (1648–1656). *Архіви України*. 1999. № 3. С. 62-64

Від цього шлюбу, за даними історичних джерел, народилося двоє синів, в чийх жилах текла кров як Басарабів, так і уславленого роду Гуняді-Сіладї, могли б стати сильними претендентами на волоський престол, однак доля їх склалася трагічно через загибель батька наприкінці 1476 року.

Показово, що саме цей шлюб засвідчує важливу тенденцію династичної політики Волощини: навіть після десятиліть конфлікту та ув'язнення, шлюбний союз із правлячим домом сюзерена залишався ключовим інструментом політичної реабілітації та відновлення влади.

Важливо підкреслити, що династична політика Влада III Цепеша, подібно до батькової, демонструє поєднання зовнішньополітичних та внутрішньополітичних шлюбних стратегій. Однак, на відміну від Влада II, його другий шлюб мав яскраво виражений характер «реабілітаційного» союзу, що дозволило йому після тривалого ув'язнення повернутися на престол за підтримки угорського королівського дому. Це, безсумнівно, засвідчує високий ступінь інтеграції волоської правлячої еліти в систему династичних зв'язків Центрально-Східної Європи.¹

Після смерті Влада Цепеша наприкінці 1476 року Волощина вступила в смугу політичної нестабільності, коли боротьба за престол між різними гілками нащадків Басарабів лише загострилася. Проте на початку XVI століття волоська династична політика досягла нового рівня складності за правління господаря, Нягое Басараба (1512–1521), якому судилося стати однією з найяскравіших постатей в історії князівства.

Постать Нягое Басараба (рум. Neagoe Basarab) посідає особливе місце в історії Волощини не лише через його державницькі здібності, а й завдяки витонченій дипломатії, в якій шлюбні союзи відігравали ключову роль. Народжений близько 1459 року, він походив із могутнього боярського роду

¹ Diaconescu M. Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare. *Analele Putnei*. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 26-28.

Крайовешті (Craiovești), який відігравав визначальну роль у політичному житті князівства.

Важливо зазначити, що сам Нягое доклав значних зусиль для легітимації своєї влади, додавши до свого імені престижне родове ім'я Басараб. Це мало засвідчити його зв'язок зі старою династією та обґрунтувати права на престол. Його правління, що тривало з 1512 по 1521 рік, стало періодом розквіту волоської культури та дипломатії.

Ключовим елементом династичної стратегії Нягое Басараба став його власний шлюб, укладений близько 1505 року, з представницею сербського роду-Милицею Деспиною Бранкович. Вона була донькою сербського деспота Іоанна Бранковича (або, за іншими даними, його брата Георгія) . Цей шлюб, безсумнівно, мав глибоке політичне та символічне значення: він пов'язував волоського господаря з однією з найшанованіших православних династій Балкан, яка уособлювала боротьбу з османським завоюванням та зберігала тісні зв'язки з сербською церквою.

Від цього шлюбу народилося шестеро дітей, зокрема син Теодосіє, який згодом успадкував престол, та доньки Стана, Ангеліна і Роксандра. Показово, що Нягое Басараб використав шлюби своїх доньок для зміцнення позицій Волощини в регіоні: Стана була видана заміж за молдавського господаря Штефана IV (Ștefăniță Vodă), що продовжило традицію династичних зв'язків між двома князівствами, започатковану ще Владом II, а Роксандра (Руксандра) стала дружиною волоського господаря Радуги V Афумаці, а згодом - Радуги Паїсія, що сприяло консолідації різних боярських угруповань всередині країни^{1, 2}

Усвідомлюючи зростаючу османську загрозу, Нягое Басараб спробував створити широку мережу династичних та політичних союзів, спрямованих на об'єднання християнських сил Південно-Східної Європи. Він підтримував

¹ Голубинский Е. Краткий очерк истории православных Церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валашской. Москва, 1871. С.248-252

² Rezachevici C. Cronologia critica a domnilor din tara Romaneasca si Moldova. Bucuresti, 2001. P. 485.

дипломатичні контакти не лише з сусідами - Угорщиною та Польщею, але й з більш віддаленими державами, такими як Венеційська республіка та навіть Папський престол. Джерела свідчать, що він навіть пропонував свої посередницькі послуги для подолання розколу між Православною та Католицькою церквами з метою створення єдиного фронту проти Османської імперії.

Крім того, він активно вів переговори з угорським та польським дворами щодо можливих династичних альянсів, намагаючись залучити їх до спільної боротьби. Хоча ці широкомасштабні плани не були повністю реалізовані через передчасну смерть господаря 15 вересня 1521 року, вони демонструють глибоке розуміння волоською елітою важливості шлюбної дипломатії як інструменту міжнародної політики.

Таким чином, Нягое Басараб підніс династичну політику на якісно новий рівень, використовуючи власний шлюб для інтеграції в балканську православну еліту, а шлюби дітей - для створення мережі союзів з Молдавією та всередині Волощини. Його далекосяжні дипломатичні ініціативи, спрямовані на об'єднання християнських сил, засвідчують, що волоські правителі XVI століття мислили категоріями загальноєвропейської політики, намагаючись протистояти османській гегемонії не лише зброєю, але й витонченою дипломатією, в центрі якої стояли династичні шлюби.

Підсумовуючи аналіз династичних шлюбів правителів Волощини в XV-XVI століттях, слід зазначити, що вони становили складний багатофункціональний механізм реалізації зовнішньої та внутрішньої політики. Волоська еліта, усвідомлюючи обмеженість військових ресурсів свого князівства, активно використовувала матримоніальні альянси для досягнення різноманітних цілей.

По-перше, для легітимації династичних прав через шлюби з представниками визнаних європейських династій. Яскравим прикладом цього є зв'язки з молдавським домом Мушатинів, започатковані шлюбом Влада II з

донькою Олександра Доброго, а також шлюби з угорськими аристократичними родами, що підвищували статус волоських господарів у тогочасній ієрархії.

По-друге, для створення військово-політичних коаліцій проти Османської імперії. Найпоказовішими в цьому контексті є шлюб Влада Цепеша з Ілоною Сіладї - кузиною угорського короля Матяша Корвіна, що символізував примирення з Угорщиною та відкривав шлях до спільних дій проти османів, а також далекосяжні дипломатичні ініціативи Нягое Басараба, який намагався створити широку мережу династичних союзів, спрямовану на об'єднання християнських сил Південно-Східної Європи.

По-третє, для забезпечення внутрішньої стабільності через шлюби з впливовими боярськими родами. Цей аспект династичної політики простежується протягом усього досліджуваного періоду - від зв'язків Влада II з місцевою знаттю до шлюбів дітей Нягое Басараба, які сприяли консолідації різних боярських угруповань.

По-четверте, для збереження певної автономії в умовах посилення османського васалітету. Протягом XVI століття шлюбна дипломатія дедалі більше зосереджувалася на демонстрації лояльності Порті та забезпеченні економічної стабільності, що в складних умовах османського панування дозволяло волоським господарям зберігати внутрішню автономію та певний рівень суб'єктності в міжнародних відносинах.

Таким чином, досвід Волощини засвідчує, що навіть невелике князівство, розташоване на перехресті геополітичних інтересів великих імперій, за умови вмілого використання династичних важелів могло не лише зберігати свою державність протягом століть, але й відігравати важливу роль у регіональній політиці, створюючи протизвагу імперським амбіціям могутніх сусідів. Шлюбна дипломатія Волощини стала, власне кажучи, одним із ключових чинників, що забезпечили виживання та розвиток князівства в надзвичайно складних умовах пізнього середньовіччя та раннього модерну.

РОЗДІЛ 4

Династичні шлюби правителів Молдавії.

Формування Молдавського князівства як самостійного політичного утворення, безсумнівно, відбувалося в контексті складних політичних процесів у Східній Європі XIV століття. Держава, що постала на теренах між Східними Карпатами та Дністром, від самого початку зіткнулася з необхідністю вибудовувати стосунки з могутніми сусідами - Угорським та Польським королівствами, а згодом і з Османською імперією. Власне кажучи, саме геополітичне розташування Молдавії визначило ключову роль династичної дипломатії в політичній культурі правлячої еліти.

Титул правителів Молдавії - господар (воєвода) - поєднував у собі як традиційні слов'янські елементи влади, так і візантійські впливи, що поширювалися через православну церкву. Офіційною мовою діловодства в князівстві до XVII століття залишалася церковнослов'янська, що свідчить про глибокі культурні зв'язки зі слов'янським світом, зокрема з руськими землями Великого князівства Литовського та Галицько-Волинської спадщини.

Засновник династії - Богдан I (1359–1365), який домігся незалежності Молдавії від Угорського королівства, заклав основу для майбутніх династичних стратегій. Хоча відомості про його безпосередні шлюбні зв'язки залишаються фрагментарними, дослідники слушно зауважують, що саме за його правління розпочався процес формування правлячого роду, який згодом отримав назву Мушатіни (від імені його наступника Петру Мушата). Вже в цей ранній період простежується тенденція до зміцнення зв'язків із сусідньою Волощиною, що згодом виявиться в численних династичних шлюбах між двома князівствами¹.

¹ Мицик Ю. Дипломатичне листування Османської імперії як джерело до історії Визвольної війни. *Международные отношения и государственные структуры в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе в IV–XVIII вв.* Запорож'є, 1993. С. 45-47

Петру I Мушат (1375-1391), за правління якого Молдавія визнала васалітет Польщі (1387), розпочав активну шлюбну політику, спрямовану на зміцнення позицій своєї династії в регіоні. Його сестра стала дружиною волоського господаря, що, власне кажучи, започаткувало тривалу традицію династичних зв'язків між двома князівствами. Цей союз мав надзвичайно важливе значення для координації спільних дій проти османської загрози, яка дедалі більше непокоїла обидві держави.¹²

В свою чергу, Олександр Добрий (1400-1432), правління якого вважається періодом розквіту Молдавського князівства, підніс шлюбну дипломатію на якісно новий рівень. Він був одружений, за різними даними, тричі, і кожен з цих шлюбів мав виразне політичне забарвлення. Його першою дружиною стала Маргарита, походження якої точно не встановлено, але дослідники припускають її зв'язки з польським, або литовським князівським домом. Другий шлюб з представницею київських князів, ймовірно, мав на меті зміцнення зв'язків з руською знаттю у складі Великого князівства Литовського.

Найважливішим, однак, став його третій шлюб з представницею роду, який дозволив Олександру Доброму поріднитися з правлячими домами Сербії та Візантії. Його донька від цього шлюбу - Василіса (Княйна) Мушат - була видана заміж за волоського господаря Влада II Дракула. Цей шлюб, як ми детально розглянули в попередньому розділі, мав далекосяжні наслідки для обох князівств, оскільки від нього народився майбутній волоський господар Влад III Цепеш, а через материнську лінію він породичався з молдавським господарським домом.³⁴

Загалом, династична політика ранніх молдавських господарів, особливо Олександра Доброго, заклала міцний фундамент для інтеграції Молдавського

¹ Чобану М. Стефан Великий и Иван Васильевич: Отношения между Молдавским княжеством и Московским государством в 1475–1482 гг. Chişinău: Pontos, 2018. С.20-24

² Стати В. История Молдовы. Chisinau: Civitas, 2003. С. 175.

³ Diaconescu M. Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare. *Analele Putnei*. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 56-57

⁴ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи... Львів, 2000. С. 515.

князівства в систему міждинастичних зв'язків Східної Європи. Шлюбні союзи з Волощиною, Польщею та руськими князівськими родами, безсумнівно, сприяли підвищенню міжнародного престижу династії Мушатинів та забезпечували необхідну зовнішньополітичну підтримку в умовах зростаючої османської загрози. Власне кажучи, саме ці родинні зв'язки стали тим підґрунтям, на якому розгорнулася дипломатична діяльність найвидатнішого представника династії – Штефана III Великого, чиє 47-річне правління (1457-1504) стало золотою добою в історії Молдавії.¹

Загальновідомо, що постать Штефана III Великого (рум. Ștefan cel Mare) посідає виняткове місце не лише в історії Молдавії, а й у загальноєвропейському контексті другої половини XV століття. За час свого тривалого правління він не лише зумів відстояти незалежність князівства в боротьбі з Османською імперією, Угорщиною та Польщею, але й створив розгалужену систему династичних зв'язків, що простягалася від Києва до Криму та від Балкан до Московії.

Слід зазначити, що сам Штефан був продуктом династичної політики попередників. Він народився близько 1433 року в родині молдавського воєводи Богдана II та Марії Олтеї, яка походила з волоського боярського роду, будучи родичкою волоських князів. Він був онуком Олександра Доброго по батьківській лінії, а по материнській – пов'язаний з правлячою елітою Волощини. Ця подвійна генеалогічна спадщина, безсумнівно, визначила його розуміння важливості родинних зв'язків для політичного виживання.²³⁴

Доля Штефана в молоді роки тісно переплелася з долею іншого знаменитого правителя - волоського господаря Влада III Цепеша (Дракули). Після загибелі батька у 1451 році, вбитого власним братом Петром Ароном,

¹ Hasan M. F. Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 129-132

² Hasan M. F. Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 131

³ Садовяну М. Жизнь Штефана чел Маре. București, 1957. С. 190.

⁴ Стати В. Штефан Великий. Воевода Молдовы. Chisinau, 2004. С. 112.

юний Штефан знайшов притулок в Угорщині при дворі Яноша Гуняді, де виховувався разом зі своїм родичем Владом Цепешем. Згодом, близько 1456 року, він переїхав до Валахії, де Влад уже став господарем, і мешкав у Бреїлі, де, за деякими даними, народив позашлюбного сина Мірчу. Саме завдяки військовій підтримці Влада Цепеша, який надав 6-тисячне військо, Штефан зміг у квітні 1457 року розбити війська Петра Арона при Должешті та Орбіку й утвердитися на молдавському престолі. Цей факт, власне кажучи, засвідчує, що династичні зв'язки між Молдавією та Волощиною, започатковані ще шлюбом Влада II з донькою Олександра Доброго, відіграли вирішальну роль у політичній кар'єрі Штефана.¹

Перший шлюб Штефана Великого був укладений у 1463 році з київською князівною Євдокією Олельківною. Вона була донькою київського князя Семена Олельковича, представника могутнього литовсько-руського князівського роду, що походив від Великого князя Литовського Гедиміна. Цей шлюб мав надзвичайно важливе політичне значення, оскільки пов'язував Молдавію з впливовими православними колами Великого князівства Литовського. Київські князі Олельковичі відігравали ключову роль у житті православної шляхти ВКЛ, контролювали Київ та значні території Поділля. Поріднившись з ними, Штефан, безсумнівно, зміцнював свої позиції як захисника православ'я та створював протидію католицькому впливу Польщі та Угорщини.²

Від цього шлюбу, який тривав до смерті Євдокії близько 1467 року, народилося кілька дітей, зокрема син Богдан, який, однак, помер молодим. Шлюб з Олельківною започаткував традицію династичних зв'язків Молдавії з руськими князівськими родами, яка згодом знайде продовження в політиці наступних господарів.³

¹ Стати В. Штефан Великий. Воевода Молдовы. Chi?inau: Civitas, 2004. С. 118-125

² Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 1-8.

³ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи... Львів, 2000. С. 518.

Другий шлюб Штефана був укладений у 1472 році з Марією Мангупською, княжною з візантійсько-грецького роду Гаврасів, яка була спадкоємицею князівства Феодоро в Криму. Цей шлюб, безперечно, мав ще більш амбітне політичне спрямування. Князівство Феодоро було останнім осколком Візантійської імперії в Криму, і його правителі претендували на візантійську спадщину. Поріднившись з ними, Штефан не лише здобував важливого союзника в боротьбі з османами (які в 1475 році захопили як Феодоро, так і генуезьку Кафу), але й легітимізував власні претензії на роль лідера православного світу в регіоні після падіння Константинополя.¹

Шлюб з Марією Мангупською, хоча й тривав лише до її смерті в 1477 році, мав важливі наслідки. Він зміцнив антиосманську позицію Штефана та його міжнародний авторитет. Від цього шлюбу народилося двоє дітей, зокрема син Богдан, який згодом став співправителем батька, та донька Олена, яка відіграла важливу роль у подальших династичних комбінаціях.²

Виділимо третій шлюб Штефана Великого, який був укладений близько 1478 року з волосською княжною Марією Войкіцею. Вона була донькою волоського господаря Раду III Вродливого (брата Влада Цепеша) та представницею династії Дрекулештів. Цей шлюб продовжував і зміцнював традиційні династичні зв'язки між двома румунськими князівствами, започатковані ще шлюбом Влада II з донькою Олександра Доброго.

Шлюб з Марією Войкіцею мав на меті стабілізувати відносини з Волощиною, яка в той час перебувала під сильним османським впливом. Від цього шлюбу народився син Богдан III, який згодом успадкував молдавський престол після смерті батька в 1504 році, а також інші діти, зокрема донька, яка стала дружиною польського магната.³

¹ Драгнев Д. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества... Кишинев, 1987. С. 145; Чобану М. Стефан Великий и Иван Васильевич... Chisinau, 2018. С. 95.

² Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 10-11

³ Lutter C. Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 12-14

Важливо наголосити, що шлюбна політика Штефана Великого демонструє три ключові вектори династичної стратегії:

східний (через шлюб з київською князівною - зв'язок з руськими землями ВКЛ), південний (через шлюб з кримською княжною - пошук союзників проти османів та легітимація візантійської спадщини) та західний (через шлюб з волоською княжною - зміцнення єдиного румунського простору). Кожен з цих шлюбів виконував конкретні політичні завдання та сприяв перетворенню Молдавії на важливого гравця в системі міжнародних відносин Східної Європи¹.

Смерть Штефана Великого у 1504 році, безсумнівно, завершила цілу епоху в історії Молдавського князівства. Його 47-річне правління стало взірцем державотворення та дипломатичної майстерності, а створена ним мережа династичних зв'язків мала слугувати запорукою стабільності для наступних поколінь.

Власне кажучи, саме завдяки шлюбній політиці Штефана Молдавія інтегрувалася в систему міждинастичних відносин, що охоплювала не лише найближчих сусідів - Волощину, Угорщину та Польщу, але й більш віддалені держави, як-от Московію. Однак, як показали подальші події, зберегти цю спадщину в умовах зростаючого османського тиску та внутрішньої нестабільності виявилось надзвичайно складним завданням для його наступників.

Варто згадати про постать Петру Рареша (рум. Petru Rareș, бл. 1483-1546), що посідає особливе місце в історії молдавської династичної політики XVI століття. Будучи позашлюбним сином Штефана Великого від Марії Реришоаї (Răreșoia) з Хирлеу, він успадкував від батька не лише амбіції, але й розуміння важливості шлюбних союзів для зміцнення влади. Його сходження на престол у січні 1527 року відбулося завдяки рекомендації самого Штефана V (Ștefăniță),

¹ Dumont J., Cauchies J.-M., Bousmar E. Mary of Burgundy: Reign, Persona, and Legacy of a Late Medieval Duchess. *Burgundica*. 2021. Vol. 31. P. 41

онука Великого господаря, який на смертному одрі визнав кровну лінію Петру та його право на престол.¹²

Передусім, династична політика Петру Рареша розгорталася в двох основних напрямках, що відповідали як традиціям, закладеним його батьком, так і новим геополітичним реаліям.

Перший шлюб Петру Рареша був укладений з Марією, походження якої точно не встановлене. Від цього шлюбу народилося троє дітей, і, що особливо важливо, саме через них Петру зміцнював зв'язки з Волощиною. Його донька Анна стала дружиною волоського господаря Влада VI Негої (Vlad VI Încetul), а інша донька Кьяжна (бл. 1525-1588) вийшла заміж за волоського господаря Мірчу V Чобана (Mîrcea V Ciobanul). Цей подвійний матримоніальний альянс мав на меті створення міцного союзницького блоку між двома румунськими князівствами, що в умовах посилення османського тиску було критично важливим для обох сторін.³

Далі, другий шлюб, укладений близько 1530 року, мав ще більш амбітне політичне спрямування. Петру Рареш одружився з сербською княжною Оленою (Єленою) Бранкович (бл. 1502-1552), донькою сербського деспота Йована Бранковича. Рід Бранковичів належав до найшанованіших православних династій Балкан, вів своє походження від візантійських імператорів і уособлював боротьбу з османським завоюванням. Цей шлюб продовжував традицію, започатковану батьком Петру - Штефаном Великим, який через шлюб з Марією Мангупською легітимізував свої зв'язки з візантійською спадщиною⁴.

Від цього шлюбу народилося п'ятеро дітей, і саме вони відіграли ключову роль у подальшій династичній історії не лише Молдавії, а й Волощини. Крім законних шлюбів, Петру Рареш мав принаймні двох позашлюбних синів: від

¹ Pop I.-A., Simon A. «Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent»: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului (I). *Revista Transilvania*. 2021. P. 81-82

² Rezachevici C. *Cronologia critica a domnilor din țara Românească și Moldova*. București, 2001. P. 510.

³ Rezachevici C. *Cronologia critica a domnilor din țara Românească și Moldova*. București, 2001. P. 510.

⁴ Ureche G. *Letopisețul Țării Moldovei / ediție îngrijită de P. P. Panaitescu*. București: Editura Minerva, 1987. P.74-79

саксонки з Кронштадта (Брашова) народився Янку Сасул (Iancu Sasul), який згодом також став господарем Молдавії, та від невідомої жінки - Богдан Константин, який претендував на престол.¹

Династична політика Петру Рареша, як ми переконалися, була спрямована на зміцнення зв'язків з Волощиною через шлюби доньок та на підвищення міжнародного престижу через союз з сербським родом Бранковичів. Однак, після його смерті у 1546 році Молдавія вступила в смугу політичної нестабільності, коли боротьба за престол між різними претендентами лише загострилася. Власне кажучи, саме в цей період на політичну арену виходить постать, чия шлюбна політика визначила подальший розвиток молдавсько-волоських відносин на десятиліття вперед - ідеться про Олександра IV Лепушняну (Alexandru IV Lăpușneanu), якому судилося поріднитися з нащадками самого Петру Рареша.

Олександр IV Лепушняну (рум. Alexandru IV Lăpușneanu, пом. 1568) належав до молдавського боярського роду, що походив із Лепушни (Lăpușna). Його сходження на престол у 1552 році відбулося в умовах запеклої боротьби між різними претендентами, і саме шлюбна політика стала одним із ключових інструментів легітимації його влади.²

Ключовим династичним союзом Олександра Лепушняну став його шлюб із Роксандрою (пом. 1570), донькою Петру Рареша та Олени Бранкович. Цей шлюб, безсумнівно, мав надзвичайно важливе політичне значення з кількох причин:

По-перше, він пов'язував Олександра з правлячою династією Мушатинів, нащадком якої по материнській лінії була Роксандра. Це, власне кажучи, легітимізувало його права на престол в очах боярства та населення.

¹ Rezachevici C. Cronologia critica a domnilor din Țara Românească și Moldova. București, 2001. P. 525.

² Hupchick D. P., Cox H. E. The Rise of the Habsburgs, 16th–17th Centuries. *The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe*. New York: Palgrave, 2001. P. 60–61.

По-друге, через Роксандру Олександр отримував зв'язок із сербською династією Бранковичів та, опосередковано, з візантійською імператорською спадщиною, що підносило його міжнародний статус.

По-третє, цей шлюб забезпечував Олександру підтримку тієї частини молдавського боярства, яка була лояльна до пам'яті Петру Рареша.

Від цього шлюбу народилося кілька дітей, серед яких особливе місце посідає син Богдан IV Лепушняну (Bogdan IV Lăpușneanu), який згодом успадкував престол, та доньки, чії шлюби мали зміцнити позиції династії.¹

В цілому, шлюбна політика Олександра не обмежувалася лише його власним матримоніальним союзом. Він активно використовував шлюби своїх дітей для зміцнення зв'язків з Волощиною. Його донька була видана заміж за волоського господаря Петру II Молодого (Petru cel Tânăr), що, безсумнівно, продовжувало традицію династичних союзів між двома князівствами, започатковану ще за часів Штефана Великого та Петру Рареша.

Особливістю правління Олександра Лепушняну стало те, що він двічі займав престол: спочатку у 1552–1561 роках, а після перерви, спричиненої правлінням господаря-авантюриста Іоана Якова Геракліда (відомого як Деспот Воде), знову повернув владу у 1564–1568 роках. Його друге правління ознаменувалося жорстокими репресіями проти боярства, що, власне кажучи, свідчить про кризу традиційної моделі влади, заснованої на боярській лояльності.²

Шлюбна політика Олександра Лепушняну, як ми переконалися, була спрямована на зміцнення зв'язків з династією Петру Рареша через його власний шлюб з Роксандрою та шлюб доньки з волоським господарем. Однак, справжній злет династичної кар'єри нащадків Петру Рареша відбувся вже в наступному поколінні, коли на політичну арену вийшла родина, якій судилося відіграти

¹ Diaconescu M. Contribuții la datarea donației Ciceului și Cetății de Baltă lui Ștefan cel Mare. *Analele Putnei*. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 41-42

² Rezachevici C. *Cronologia critica a domnilor din țara Romaneasca și Moldova*. București, 2001. P. 527.

вирішальну роль в історії Молдавії та Волощини наприкінці XVI – на початку XVII століття. Йдеться про Мовилештів (Movilești) – боярський рід, що через шлюб поріднився з Мушатінами й піднісся до господарського престолу завдяки вмілому використанню династичних зв'язків, успадкованих від Петру Рареша та Олени Бранкович.

Рід Мовилештів (рум. Movilești, пол. Mohyla) походить від боярина Іоана Мовиле (Movilă) з Худешт, який наприкінці XVI століття поріднився з правлячою династією Мушатинів. Ключовим моментом у піднесенні цього роду став шлюб Іоана Мовиле з Марією, донькою Петру Рареша та Олени Бранкович. Саме цей шлюб перетворив Мовилештів з пересічних бояр на родичів правлячої династії, відкривши їм шлях до престолу.

Від цього шлюбу народилося двоє синів (Єремія Мовиле (Jeremia Movilă, бл. 1555–1606) та Симіон Мовиле (Simion Movilă, після 1559 – 1607)), які стали ключовими постатями в історії обох князівств наприкінці XVI ст.

Їхнє піднесення відбулося в умовах політичної кризи, викликаній експансією волоського господаря Михая Хороброго (Mihai Viteazul), який у 1600 році об'єднав під своєю владою Волощину, Трансільванію та Молдавію. Проти цього об'єднання виступила Річ Посполита, яка під проводом канцлера Яна Замойського втрутилася в молдавські справи. Саме завдяки підтримці Польщі Єремія Мовиле був посаджений на молдавський престол у серпні 1595 року.

Династична політика Єремії Мовиле була тісно пов'язана з орієнтацією на Річ Посполиту, що знайшло яскраве відображення в шлюбах його дітей. Його дружиною стала угорська шляхтянка Ельжбета Чомортані де Лошонц (Elzbieta Csomortany de Losoncz), яка помітно впливала на поширення католицизму в Молдавії. Однак, найпоказовішими були шлюби його доньок, які він видав за представників наймогутніших польських магнатських родів:

Анна Могила (1579–1667) -стала дружиною великого коронного гетьмана Станіслава «Ревери» Потоцького (Stanisław «Rewera» Potocki);

Марія Амалія Могила (пом. 1638) - вийшла заміж за Стефана Потоцького (Stefan Potocki);

Райна Могила (пом. бл. 1619) - стала дружиною князя Михайла Вишневецького (Michał Wiśniowiecki), діда майбутнього короля Польщі Михайла Вишневецького;

Катерина Могила (пом. 1618) - вийшла заміж за князя Самуеля Корецького (Samuel Korecki).

Важливо підкреслити, що ці шлюби перетворили Мовилештів на невід'ємну частину польсько-литовської політичної еліти. Вони, власне кажучи, забезпечували Єремії та його нащадкам потужну військову та політичну підтримку з боку Речі Посполитої в боротьбі за збереження молдавського престолу.

Симіон Мовиле, брат Єремії, також зіграв важливу роль у династичних комбінаціях кінця XVI століття. У 1600-1602 роках він двічі займав престол Волощини за підтримки польських військ, а після смерті брата в 1606 році став господарем Молдавії. Його дружиною була Маргіта (Marghita) народила йому сина - Петра Могилу (Petro Mohyla, 1596-1647), який згодом став митрополитом Київським, Галицьким і всієї Русі та засновником Києво-Могилянської академії.¹²³

Зазначимо, що династична політика Мовилештів наприкінці XVI століття демонструє кардинальну зміну вектора порівняно з попередніми періодами. Якщо Штефан Великий та Петру Рареш орієнтувалися на зв'язки з православними династіями Балкан та руськими князівськими родами, то Мовилешти свідомо зробили ставку на союз із католицькою Річчю Посполитою, закріплюючи цей союз численними шлюбами своїх доньок з польськими

¹ Dumont J., Cauchies J.-M., Bousmar E. Mary of Burgundy: Reign, Persona, and Legacy of a Late Medieval Duchess. *Burgundica*. 2021. Vol. 31. P. 29-32

² Rezachevici C. Cronologia critica a domnilor din tara Romaneasca si Moldova. Bucuresti, 2001. P. 535.

³ Войтович Л. Князівські династії Східної Європи... Львів, 2000. С. 540.

магнатами. Це забезпечило їм політичне виживання та підтримку, але водночас посилило залежність Молдавії від польського впливу та віддалило її від традиційних православних зв'язків з Волощиною та Балканами.

Підсумовуючи аналіз династичних шлюбів правителів Молдавії в XV-XVI століттях, слід зазначити, що вони становили складний багатофункціональний механізм реалізації зовнішньої та внутрішньої політики.

По-перше, молдавська династична політика була спрямована на легітимацію влади династії Мушатнів через шлюби з представниками визнаних європейських та балканських династій. Шлюб Штефана Великого з Євдокією Олельківною пов'язав його з руськими князівськими родами Великого князівства Литовського, а шлюб з Марією Мангупською - з візантійською спадщиною. Шлюб Петру Рареша з Оленою Бранкович продовжив цю традицію, інтегрувавши сербську династичну кров у правлячий дім Молдавії.

По-друге, шлюби слугували важливим інструментом зміцнення зв'язків між Молдавією та Волощиною. Від шлюбу Влада II з донькою Олександра Доброго, через шлюби доньок Петру Рареша з волоськими господарями, до шлюбу Олександра Лепушнуяну з Роксандрою Рареш та шлюбу їхньої доньки з волоським господарем - простежується стала тенденція до створення єдиного династичного простору двох румунських князівств.

По-третє, наприкінці XVI століття відбувається кардинальна зміна вектора династичної політики, пов'язана з піднесенням роду Мовилештів. Орієнтація на Річ Посполиту, закріплена численними шлюбами з польськими магнатськими родами (Потоцькими, Вишневецькими, Корецькими), власне кажучи, вивела Молдавію з орбіти виключно балкансько-православних зв'язків та інтегрувала її в політичну систему Центрально-Східної Європи.

По-четверте, шлюби з місцевими боярськими родами (як-от шлюб Марії Рареш з Іоаном Мовиле) засвідчують важливу функцію внутрішньополітичної консолідації, що дозволяло залучати на свій бік впливові боярські угруповання.

На нашу думку, династична політика Молдавії, незважаючи на зовнішні обмеження, демонструвала вражаючу гнучкість та адаптивність. Молдавські господарі, балансуючи між Угорщиною, Польщею, Османською імперією та власними боярськими угрупованнями, використовували шлюби як інструмент «м'якої сили», що дозволяв їм зберігати династичну спадкоємність та певну політичну суб'єктність у складній системі міжнародних відносин Східної Європи. Досвід Молдавії, як і Волощини, засвідчує, що навіть невелике князівство за умови вмілого використання династичних важелів могло не лише зберігати свою державність протягом століть, але й відігравати важливу роль у регіональній політиці.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження правлячої еліти Волощини та Молдавії в системі династичної політики Східної Європи XV-XVI століть дає підстави для низки узагальнень, які дозволяють комплексно осмислити роль шлюбної дипломатії в розвитку обох князівств.

Розглядаючи політичний та соціокультурний контекст формування еліт, слід наголосити, що виникнення Волоського та Молдавського князівств у XIV столітті стало можливим завдяки унікальній геополітичній ситуації. Після занепаду Галицького королівства (1349) та ослаблення Золотої Орди на територіях між Дністром, Прутом і Дунаєм утворився своєрідний «політичний вакуум», яким скористалися семигородсько-угорські бояри волоського походження, заснувавши династії Басарабів у Волощині та Мушатінів у Молдавії.

Варто підкреслити, що політичний розвиток обох князівств визначався постійним балансуванням між могутніми сусідами - Угорським та Польським королівствами, а згодом і Османською імперією. Васальна залежність, яку змушені були визнавати волоські та молдавські господарі, мала специфічний характер: зберігаючи внутрішню автономію, вона жорстко регламентувала зовнішню політику, що, безперечно, зумовило формування унікальної культури дипломатичного маневрування.

Особливо значущим є той факт, що внутрішньополітичний розвиток Волощини та Молдавії характеризувався дуалізмом влади між господарем і боярською аристократією. Ця боротьба набувала особливо гострого характеру через слабкість адміністративної вертикалі та високу роль персонального авторитету правителя. Кульмінацією централізації стали правління Штефана Великого в Молдавії та Мірчі Старого у Волощині, коли сформувалися

ефективні моделі взаємодії з боярством, що поєднували візантійські державні традиції з місцевими правовими звичаями.

Не менш важливу роль у становленні правлячих еліт відіграв соціокультурний та релігійний чинник. Православ'я стало не лише духовною основою, а й потужним інструментом політичної легітимації. Церковнослов'янська мова, яка до XVII століття залишалася офіційною мовою церкви та державного діловодства, засвідчує глибокий слов'янський вплив на культуру обох князівств.

Переходячи до аналізу шлюбів як інструменту дипломатії, ми зазначили, що у пізньому Середньовіччі династичні шлюби трансформувалися з приватних родинних угод у важливий елемент міждержавних відносин. Демографічна криза, економічна нестабільність та зростання вартості військових кампаній змусили європейські монархії шукати альтернативні шляхи реалізації зовнішньополітичних стратегій, серед яких шлюбна дипломатія посіла чільне місце.

У цьому контексті династичні шлюби виконували три основні функції: правової легітимації (через шлюбні договори та капітуляції), ресурсного забезпечення (через придане та фінансові зобов'язання) та стратегічного маневрування (як альтернатива військовим конфліктам). Ці функції реалізовувалися через такі правові механізми, як «*ius uxoris*», «*ius sororis*» та принцип «*dynastiae paritatis*», що дозволяли розширювати традиційні уявлення про спадкування та створювати юридичні підстави для територіальних претензій.

Найбільш показовим прикладом системного використання шлюбної дипломатії стала стратегія Габсбургів у другій половині XV - першій чверті XVI століття. Через шлюб Максиміліана I з Марією Бургундською (1477) вони не лише отримали контроль над багатими бургундськими землями, але й заклали основу для подальшого розширення впливу в Центрально-Східній Європі. Пресбурзька угода (1491) та Віденський конгрес (1515) стали ключовими

етапами формування правових підстав для габсбурзьких претензій на чеську та угорську корони. Прикметно, що династична політика Габсбургів демонструє трикомпонентну структуру: шлюбні капітуляції як правова основа легітимації претензій; залучення зовнішніх фінансових ресурсів як матеріальна платформа для закріплення впливу; договори про успадкування з династіями, що перебували в кризовому становищі, як механізм заздалегідь оформленої легітимності.

Звертаючись безпосередньо до династичних шлюбів правителів Волощини, слід підкреслити, що вже на ранньому етапі існування князівства шлюбна дипломатія розглядалася елітою як важливий зовнішньополітичний інструмент. Династичний союз доньки Басараба I з болгарським царем Іваном Александром (1323 р.) засвідчує інтеграцію Волощини в європейські міжнародні відносини. Ключовим напрямом династичної політики стали угорсько-волоські матримоніальні відносини, адже волоські правителі, попри васальну залежність від угорської корони, іменувалися титулом «*magnificus vir*», що створювало передумови для рівноправних шлюбів з угорськими аристократами.

Показово, що дружини волоських воєвод походили переважно зі знатних родин прикордонних з Волощиною угорських комітатів, що підтверджує важливість шлюбної дипломатії для балансування між могутніми сусідами. Найвищого рівня династична політика досягла за правління Влада III Цепеша та Нягое Басараба. Шлюб Влада Цепеша з Ілоною Сіладьї - кузиною угорського короля Матяша Корвіна - легітимізував його повернення на престол після дванадцятирічного ув'язнення. Нягое Басараб через власний шлюб із сербською княжною Милицею Бранкович та шлюби своїх доньок створив розгалужену мережу династичних союзів, спрямовану на об'єднання християнських сил проти османської загрози.

Аналогічні тенденції простежуються й у Молдавії, де ранні господарі заклали основи династичної політики. Петру I Мушат започаткував традицію зв'язків із Волощиною, видавши свою сестру за волоського господаря, що мало

важливе значення для координації спільних дій проти османської загрози. Особливе місце в історії молдавської династичної політики посідає Олександр Добрий, який через свої три шлюби поріднився з польським, литовським, сербським та візантійським домами. Його донька Василіса Мушат, видана заміж за Влада II Дракула, стала матір'ю Влада III Цепеша, що заклало міцний фундамент для династичного союзу між двома князівствами.

Варто окремо наголосити, що найвищого рівня династична політика досягла за правління Штефана III Великого. Його три шлюби демонструють різні вектори стратегії: східний (з київською князівною Євдокією Олельківною - зв'язок з руськими землями ВКЛ), південний (з кримською княжною Марією Мангупською – легітимація візантійської спадщини) та західний (з волоською княжною Марією Войкіцею – зміцнення єдиного румунського простору). Петру Рареш через шлюб із сербською княжною Оленою Бранкович продовжив традицію зв'язків із балканськими православними династіями, а через шлюби своїх доньок із волоськими господарями зміцнив молдавсько-волоські відносини.

Таким чином, досвід Волощини та Молдавії переконливо засвідчує, що вміле використання династичних важелів дозволяло невеликим князівствам, розташованим на перехресті геополітичних інтересів великих імперій, не лише зберігати свою державність упродовж століть, а й відігравати важливу роль у регіональній політиці. Шлюбна дипломатія стала ключовим чинником, що забезпечив їхнє виживання та розвиток у складних умовах пізнього середньовіччя та раннього модерну.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Акт № 88. Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 1. Санкт-Петербург: Археографическая комиссия, 1846. С.106-109
2. Акт № 162. Акты, относящиеся к истории Западной России. Т. 1. Санкт-Петербург: Археографическая комиссия, 1846. С.183-185
3. Величко С. Літопис / пер., вступ. ст., комент. В. О. Шевчука. Київ: Дніпро, 1991. Т. 1. 371 с.
4. Герасимчук В. Матеріали до історії козащини XVII віку. Василь Герасимчук: життя і творчість (1880–1944). Львів, 1994. С. 13–134.
5. Грамоти XIV ст. Грамота № 42. 1974. Київ. С.82
6. Грамоти XIV ст. Грамота № 62. 1974. Київ. С.120
7. Грамоти XIV ст. Грамота № 66. 1974. Київ. С.126
8. Документ № 5. Історія України в документах і матеріалах. Т. 3: Визвольна боротьба українського народу проти гніту шляхетської Польщі і приєднання України до Росії (1569–1654 рр.). Київ: Вид-во АН УРСР, 1941. С.10-11
9. Документ №119. Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы: в 3 т. Т. 3: 1651–1654. Москва: АН СССР, 1953. С. 226-227
10. Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в. Т. 1. Москва: Наука, 1965. 452 с.
11. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. Київ: Т-во «Знання» України, 1992. 192 с.
12. Літопис Самовидця / вид. підгот. Я. І. Дзира. Київ: Наукова думка, 1971. 208 с.
13. Українські грамоти XV ст. Грамота № 44. 1965. Київ. С.92

- 14.Українські Грамоти XV ст. Грамота № 46. 1965. Київ. С.94
- 15.Українські Грамоти XV ст. Грамота № 53. 1965. Київ. С.106
- 16.Українські Грамоти XV ст. Грамота № 61. 1965. Київ. С.122
- 17.Bogdan I. Cronicele slavo-române din sec. XV–XVI. București: Editura Academiei Române, 1959. 284 p.
- 18.Catalogul manuscriptelor românești / Întocmit de I. Bianu. Vol. 1. București: Socecă, 1907. 456 p.
- 19.Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească. Vol. I (1247–1500). București: Editura Academiei Române, 1966. 452 p.
- 20.Documenta Romaniae Historica. Seria B. Țara Românească. Vol. II (1501–1525). București: Editura Academiei Române, 1972. 488 p.
- 21.Giurescu C. Capitulațiile Moldovei Cu Poarta Otomana. București: Socecă, 1908. 248 p.
- 22.Hurmuzachi E. Documente privitoare la istoria românilor. Vol. 15: Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelene (Bistrița, Brașov, Sibiu). Partea 1 (1358–1600). București: Socecă, 1911. 864 p.
- 23.Iorga N. Acte si fragmente cu privire la istoria românilor adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului. Vol. 3. București: Socecă, 1897. 328 p.
- 24.Kogălniceanu M. Cronicele româniei seu letopiseșele moldaviei și walachiei. Vol. 1–2. București, 1872. 824 p.
- 25.Letopiseșul Țării Moldovei / ed. P. Panaitescu. București: Editura de Stat, 1958. 328 p.
- 26.Neculce I. Letopiseșul Țării Moldovei precedat de „O samă de cuvinte”. București: Editura Minerva, 1968. 436 p.
- 27.Rezachevici C. Cronica Moldovei de la Cracovia. București: Editura Enciclopedică, 2006. 312 p.

28. Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini (1290–1690). București, 1901. 376 p.
29. Ureche G. Letopisețul Țării Moldovei / ediție îngrijită de P. P. Panaitescu. București: Editura Minerva, 1987. 284 p.
30. Блок М. Феодальне суспільство / пер. з фр. Київ: Видавничий дім «Всесвіт», 2001. 528 с.
31. Болован И., Поп И.-А. История Румынии. București: Editura Enciclopedică, 2005. 672 с.
32. Бутич І. До історії українсько-трансільванських взаємин (1648–1656). Архіви України. 1999. № 3. С. 62–66.
33. Войтович Л. Князівські династії Східної Європи (кінець IX – початок XVI ст.): склад, суспільна і політична роль. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. 649 с.
34. Газін В. В. «Українське питання» в контексті політичної боротьби в Центрально-Східній Європі в середині XVII ст. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Історичні науки. 2009. Вип. 2. С. 222–237.
35. Голобуцкий В. Дипломатическая история Освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. Киев: Госполитиздат УССР, 1962. 369 с.
36. Голобуцький В. Запорозьке козацтво. Київ: Вища школа, 1994. 539с.
37. Голубинский Е. Краткий очерк истории православных Церквей Болгарской, Сербской и Румынской или Молдо-Валашской. Москва, 1871. 324с.

- 38.Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. Київ: Інститут історії України НАН України, 1994. 271 с.
- 39.Горобець В. Між Кам'янцем і Озерною: українська зовнішня політика другої половини 1655 року в контексті геополітичних перегруповань у Центрально-Східній Європі. Україна в Центрально-Східній Європі. 2000. Вип. 1. С. 245–271.
- 40.Горобець В. М. Московська політика Богдана Хмельницького: дипломатична риторика та політична практика. Український історичний журнал. 1995. № 4. С. 45–56.
- 41.Горобець В. М. Переяславсько-Московський договір 1654 р.: результати і наслідки (з історії українсько-російських відносин доби Богдана Хмельницького). Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана)* / відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 1995. С. 86–89.
- 42.Драгнев Д. Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1987. 264 с.
- 43.Заборовский Л. В. Борьба русской и польской дипломатии и позиция Османской империи в 1653–1654 гг. Освободительные движения на Балканах / под ред. Б. Флори. Москва: Наука, 1978. С. 46–87.
- 44.Заборовский Л. В. Великое княжество Литовское и Россия во время польского Потопа (1655–1656 гг.): Документы, исследования. Москва: Наука, 1994. 189 с.
- 45.Заборовский Л. В. Россия, Речь Посполитая и Швеция в середине XVII в. Из истории международных отношений в Восточной и Юго-Восточной Европе. Москва: Наука, 1981. 179 с.

46. Історія України в особах: IX–XVII ст. / М. Котляр [та ін.]. Київ: Україна, 2003. 456 с.
47. История Венгрии. Т. 1. Москва: Наука, 1971. 644 с.
48. История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней. Кишинев: Штиинца, 1984. 568 с.
49. Кантемир Д. Описание Молдавии. Chişinău: Litera, 2011. 384 с.
50. Коротка історія Угорщини / за ред. І. Т. Лисяка-Рудницького. Київ: Основи, 1997. 312 с.
51. Краткая история Румынии / отв. ред. В. Н. Виноградов. Москва: Наука, 1987. 448 с.
52. Леп'явко С. Українське козацтво у міжнародних відносинах XVI – середини XVII ст. Історія українського козацтва: нариси у двох томах. Т. 1. Київ: Києво-Могилянська академія, 2006. С. 326–342.
53. Липинський В. «Україна на переломі 1657–1659. Замітки до історії українського державного будівництва в XVII-ім столітті.» Філадельфія: Східно-Європейський дослідний інститут ім. В. К. Липинського, 1991. 346 с.
54. Мицик Ю. Дипломатичне листування Османської імперії як джерело до історії Визвольної війни. Международные отношения и государственные структуры в Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европе в IV–XVIII вв. Запорожье, 1993. С. 42–47.
55. Михайловський В. Васальні стосунки князів Коріатовичів із Казимиром III та Людовиком Угорським. Київ: Інститут історії України НАН України, 2010. 184 с.
56. Моска Г. Правящий класс / пер. с итал. Москва: Социс, 1994. 414 с.

- 57.Мохов Н. Молдавия эпохи феодализма. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964. 492 с.
- 58.Мохов Н. Формирование молдавского народа и образование Молдавского государства. Кишинев: Штиинца, 1959. 318 с.
- 59.Пахарєв А. Еліт теорія // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 240 с.
- 60.Садовяну М. Жизнь Штефана чел Маре. București: Editura de Stat, 1957. 386 с.
- 61.Санин Г. А. Россия, Украина и Трансильвания в системе международных отношений середины XVII в. Государственность, дипломатия, культура в Центральной и Восточной Европе XI–XVIII веков. Москва: Наука, 2005. С. 100–125.
- 62.Смолій В. А., Степанков В. С. Дипломатична боротьба за збереження Української держави. Перетворення України на об'єкт міжнародних відносин (1657 – XVIII ст.). Нариси з історії дипломатії України. Київ, 2001. С. 163–207.
- 63.Стати В. История Молдовы. Chișinău: Civitas, 2003. 424 с.
- 64.Стати В. Штефан Великий. Воевода Молдовы. Chișinău: Civitas, 2004. 388 с.
- 65.Степанков В. Жванецька кампанія 1653 року та її наслідки для козацької України: джерела до вивчення теми. Проблеми дидактики історії. 2015. Вип. 6. С. 36–69.
- 66.Федорук Я. Міжнародна дипломатія і політика України 1654–1657 рр. Ч. 1. Львів: Місіонер, 1996. 262 с.

- 67.Філей В. Габсбурська модель династичного контролю у XV–XVI ст. Всесвітня історія. Актуальні проблеми сучасної науки та історичної науки. 2025. № 1(39). С. 47–53.
- 68.Флоря Б. Украинский вопрос на переговорах под Вильно в 1656 г. Украина и соседние государства в XVII веке: материалы международной конференции / отв. ред. Т. Г. Яковлева. Санкт-Петербург, 2004. С. 160–174.
- 69.Чобану М. Стефан Великий и Иван Васильевич: Отношения между Молдавским княжеством и Московским государством в 1475–1482 гг. Chişinău: Pontos, 2018. 224 с.
- 70.Anuarul muzeului judeţean Suceava. Suceava, 1978. Vol. 5. 412 p.
- 71.Brătianu G. I. Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1980. 268 p.
- 72.Cardaf G. Odiseea celui mai vechi manuscris inedit al cronicii lui Grigore Ureche. Chişinău: Universitas, 1970. 124 p.
- 73.Davita Silfen Glasberg, Deric Shannon. Political sociology: oppression, resistance, and the state. Thousand Oaks, Calif: Pine Forge Press, 2011.
- 74.Diaconescu M. Contribuţii la datarea donaţiei Ciceului şi Cetăţii de Baltă lui Ştefan cel Mare. Analele Putnei. 2013. Vol. IX, Nr. 1. P. 23–42.
- 75.Dumont J., Cauchies J.-M., Bousmar E. Mary of Burgundy: Reign, Persona, and Legacy of a Late Medieval Duchess. Burgundica. 2021. Vol. 31. P. 27–45.
- 76.Eagles J. Stephen the Great and Balkan Nationalism: Moldova and Eastern European History. London: I.B. Tauris, 2013. 288 p.
- 77.Fleming P. The Politics of Marriage Among Non-Catholic European Royalty. New York: McGraw-Hill, 1973. 312 p.
- 78.Geevers L. The Spanish Habsburgs and Dynastic Rule, 1500–1700. London: Taylor & Francis, 2023. 312 p.

79. Georgescu V. *The Romanians: A History*. Columbus: Ohio State University Press, 1991. 356 p.
80. Gorovei S. *Un tablou votiv și o necropolă familială. Biserica logofătului Tăutu de la Bălinești*. Suceava: Editura Muzeului, 2015. 186 p.
81. Grigoraș N. *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359–1457)*. Iași: Junimea, 1978. 342 p.
82. Grudnicka A. M. *Game of Scipios: Habsburg Interpretations, Adaptations, and Uses of Scipio Africanus in Early Modern Europe*. *Austrian History Yearbook*. 2023. P. 89–116.
83. Hasan M. F. *Aspecte ale relațiilor matrimoniale munteano-maghiare din secolele XIV–XV*. *Revista Bistriței*. 2013. Vol. XXVII. P. 128–159.
84. Hupchick D. P., Cox H. E. *The Rise of the Habsburgs, 16th–17th Centuries*. *The Palgrave Concise Historical Atlas of Eastern Europe*. New York: Palgrave, 2001. P. 60–61.
85. Lutter C. *Gendering Late Medieval Habsburg Dynastic Politics: Maximilian I and His Social Networks*. *Austrian History Yearbook*. 2024. Vol. 55. P. 1–16.
86. Mályusz E. *Zsigmond király uralma Magyarországon, 1387–1437*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1984. 264 p.
87. Pop I.-A., Simon A. «Partes Transilvane intrabunt et te de tota terra tua disperdent»: Maximilian I de Habsburg către Ștefan cel Mare după Codrii Cosminului (I). *Revista Transilvania*. 2021. P. 70–82.
88. Raymond C., Westbrook R. *Amarna Diplomacy: The Beginnings of International Relations*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2000. 336 p.
89. Rezachevici C. *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova. a. 1324–1881*. București: Editura Enciclopedică, 2001. 864 p.